Přítomnost

ROČNÍK IV. V PRAZE 4. SRPNA 1927. ČÍSLO 30.

POLITIKA

František Čech:

Dopis strýce Jana panu dru Schieszlovi.

Dovolíš, pane doktore, abych Ti tykal, když jsi to už ve svém dopise načal. Jsem ochoten, dělat strýce všem lidem dobré vůle — s patřičnou skromností, v jejímž jméně připomínám, že jsem starý venkovský doktor, člověk osamělý, veřejného ruchu vzdálený, jenž něco prožil, něco četl, něco zcestoval, ale jenž to, co dává, podává ze skromné míry vlastního rozumu a vlastního přemýšlení, které — nedostatečně kontrolováno a snad i kdesi ve vědě a politice už předstiženo — může se mýlit. Ale z Tvého dopisu cítím jednu velikou věc, která mě také dlouho trápila a posud nedá pokoje: bolest z přemýšlení nad lepším údělem lidstva. A bolesti bývají často plodné. Ve jménu této společné bolesti dovoluji si Tobě odpověděti.

Vyjdeme od věty: »Jak najíti největší bídu, není-li tu objektivního měřítka, hraje-li subjektivní moment tak význačnou roli?« A pak: »Existenční minimum je pojem nejasný, nijak konkrétní a přesný.«

Já myslím, že pojem »existenčního minima« je základem, ze kterého musíme vycházeti. Není-li posud přesně definován, musí se tak státi. A nepovažuji to za tak obtížné a nemožné. Jedná se tu prostě o primitivní potřeby tělesné i duševní, kterých člověk nutně potřebuje, aby zůstal zdráv a práce schopen a odchoval zdravé děti. Tedy v jádře: dostatečná výživa, oděv a obuv v nejpotřebnější míře, zdravý a dostatečně prostorný byt, otop a světlo, nutná míra odpočinku, zábavy a vzdělání. Tyto věci dají se určiti buď in natura, nebo přepočísti na důchod; ale já bych raději počítal in natura.

Potřebné množství výživy nedá se vypočísti čistě vědecky, dedukcí od kalorií nebo bílkovin a uhlohydrátů; je třeba opačné cesty, induktivní. Nikdo si posud nedal práci, aby prostudoval důkladně lidovou výživu kraj od kraje a dle jednotlivých stavů. Kdyby se tato práce s rozmyslem a soustavně podnikla, dostali bychom především obraz o tom, z čeho rostou obyvatelé toho onoho kraje a zaměstnání, za druhé bychom skutečností korigovali, co předpisuje fysiologie výživy jako minimum: shledali bychom, že miliony lidí spokojují se v plném zdraví a vzrůstu generací stravou, která jde hluboko pod fysiologické minimum, a že tak musí býti, má-li druhá část lidu požívati stravy nadbytečně vydatné, čili potravinami plýtvati. Do této práce se naší vědě stále nechce: je příliš zvyklá pracovati v laboratoři v universitním městě a považovati cumavku za daleko důstojnější objekt než talíř chudého člověka. Práce tato musí býti podniknuta, a pak budeš míti konkrétní odpověď na jednu důležitou otázku. Oděv, obuv, prádlo, byt, otop, světlo jsou hodnoty poměrně daleko snadněji určitelné; odpočinek, zábava a vzdělání dají se dobře určiti, vydržíme-li potopu učeného hádání o této choulostivé věci a vylovíme z ní tonoucí malou pravdičku.

Nuže, předpokládejme, že tato práce — podotýkám, práce hrozně obtížná a práce, která přinese svým autorům jen posměch a nadávky — je hotova: pak si rozdělíme s patřičným ohledem na kraj a zaměstnání lidi ve dvě skupiny: jednu, která tohoto minima dosahuje nebo překročuje, druhá skupina těch, kteří tohoto minima nedosahují. Ti druzí jsou chudí, lépe řečeno v křivdě, a my stojíme před úkolem, jim toto existenční minimum opatřiti.

Pokud se týče té námahy, milý Josefe, nalézti ty lidi, kteří toho minima nemají, zdají se mi Tvé obavy poněkud neoprávněnými. Ovšem že by nešlo hledati je cestou úřední, t. j. cestou dnešní úřední organisace. Ale až budeme míti opravdu demokratickou administrativu a až se vyvinou dobře hlavně orgány sociální péče, pracující spolu a ruku v ruce s lidem samým, pak by to šlo i »úředními orgány«. Dnes ovšem by jim scházely direktivy; ale s definicí »existenčního minima« by se jim přesných direktiv dostalo.

Lekáš se individuelních růzností, na které se musí narazit. Vyjdi si někdy do některého pražského předměstí a požádej sociální sestru, aby Ti ukázala nejhorší bídu. To se má viděti, a pozoruji z Tvého článku, že jsi to neviděl. Chudí lidé dle běžného názoru jsou dvojí sorty: jedni, kteří svou bídu nezavinili: to jsou vdovy s malými dětmi bez příjmů a pomoci, mrzáci a lidé pro chronickou nemoc práce neschopní, opuštěné siroty a podobné. Druzí jsou ti, o kterých se tvrdí, že bídu svou zavinili: to jsou lenoši, darebáci, opilci, staré nevěstky, trestanci propuštění a jiná spodina. Zdá se, že těmto lidem ani pomoci nelze, že pomoci nezaslouží, že jí nežádají, že jsou za ni nevděčni a že jim není nic platna.

Já zavrhuji toto dělítko co nejrozhodněji. Nedosáhl-li některý člověk existenčního minima, není to nikdy jenom jeho vina, nýbrž vždy také vina někoho jiného, ať už to je příroda, neštěstí, či — společnost. Vycházím spíše z názoru, že kdyby každý měl své minimum zabezpečeno, bylo by daleko méně těch, o kterých říkáme, že jsou svým osudem vinni. Vezmi si jen tu práci, a najdeš v každém nejhorším lumpovi kus obrazu božího i kus — cizí viny na jeho osudu. A — mimochodem — až budeš tak starý, jako já, poznáš, že jedna z nejhorších cizích vin je nedostatek lásky. V bibli králické je krásně jeden citát z bible, který nás ve školách učili falešně: »Sláva Bohu na výsostech, a na zemi pokoj, lidem dobré vůle.« Bez té dobré vůle, čili bez lásky nehneme se sociální otázkou.

Tak já bych existenční minimum dal všem lidem, kteří ho nemají, bez rozdílu, a s největší trpělivostí. Dával bych je podle možnosti jen in natura: byt, oděvní sklady vydávající oděv a obuv, stravovny, hřiště a zábavy, knihovny, kina a divadla a koncerty. A tu přijde samozřejmě jedna závažná námitka, sama o so-

bě těžký problém: dostanou-li všichni lidé tolik, kolik k živobytí potřebují, bez práce a námahy — zničíme všecku chuť ku práci, a hlavně pro hrubou práci, kterou se těžce dnes živí čtyři pětiny národa, nenajdeme lidí.

Tady musím sáhnouti do cizí přihrádky. Žil jeden muž, rodem žid z Kolína, jmenoval se Popper — Lyrkeus. Je posud málo lidí, kteří ho považují za proroka — ač v Německu jsou už celé společnosti s jeho jménem a programem, u nás v Čechách pracuje jedna v Ústí nad Labem, a stal se i nesmělý pokus, který zatím ztroskotal, založiti i jeho českou společnost. Ten muž žil zvláštním životem, který věnoval docela práci na svém systému řešení sociální otázky, a napsal o tom hodně knih, u nás skoro neznámých, posud do češtiny nepřeložených. Já jsem si některé přečetl, a mám dojem, že je psal člověk geniální, ale bez zkušeností konkrétního života, že je psal jako sen, nedbaje příliš současného stavu lidstva. Vědátoři a sociologové ho jednak, jak se říká, rozsekali, jednak ho vydali posměchu jako vědeckého diletanta. Ale, pozor! V tom muži a jeho myšlenkách je dobré jádro.

Hlavní zásadou jeho učení je princip, jehož český přiléhavý překlad posud marně hledám: německy tomu říká »Allgemeine Nährpflicht«, podle staré »Allg. Wehrpflicht«. Žádá zavedení pracovní povinnosti, uzákoněné a přísně vymáhané, mající ten účel, aby všemu lidstvu bylo opatřeno dostatek potravy.

Vyloupněme si z toho zatím pojem »pracovní povinnosti«. Lynkeus praví: mohli-li posud lidé býti nuceni, aby tři leta svých nejkrásnějších mladých dob a největší energie pracovní věnovali učení, jak zabíjeti lidi, mohli by býti nuceni, aby tři leta nebo více věnovali ve svém specielním povolání ne tomu, aby pro sebe vydělávali peníze, ale aby pracovali pro všecky, pro získání těch hmotných a duševních statků, kterých je třeba, aby všichni lidé mohli býti slušně živi. Čili — přeloženo do našeho žargonu — aby dosáhli existenčního minima.

Všimni si dvojí věci: předně uzákoněné a tvrdě vymáhané pracovní povinnosti pro všechny, ale omezené na určitý čas a ponechávající pak každému plnou svobodu individuálního výdělku. Za druhé té krásné a ku podivu nové myšlenky, těch statků, kterých je třeba k spravedlivějšímu rozdělení majetku, nemá býti dosaženo t. zv. lepší distribucí ani státním neb jiným kolektivním obhospodařováním, nýbrž novou, větší p r a c í, jakožto jediným opravdovým zdrojem statků.

Tyto myšlenky, přeneseny do života, by znamenaly jistý převrat v názoru na lidskou práci. Příliš jsme zvykli na to, že člověk má pracovat a dřít celý život. Snad není toho zapotřebí. Kdyby všichni lidé byli přinuceni pracovat určitá léta intensivně ve svém oboru pro veškerenstvo a bez mzdy a úplaty, vyrobilo by se tolik statků, že by to stačilo, aby se všem dostalo existenčního minima — i těm, kteří po odbyté pracovní povinnosti už by nechtěli nic dělat.

Ale není obavy, že by takových lidí bylo příliš mnoho. Ty to ve svém dopise zcela dobře vystihuješ: lidstvo učinilo od historických dob veliký pokrok v životní míře. Železný zákon přírodní nutí každého člověka k stálému zlepšování jeho životní míry. Dám-li mu životní minimum, bude toužiti po blahobytu dělníkově; dosáhne-li ho, bude si žádati blahobytu buržoy; a tak dále. Ale vždyť to je docela správné a zapadá docela do mého názoru. Mé existenční minimum bude velice sporé, a bude málo lidí, kteří se jím spokojí. Dobře! Nejsi spokojen s minimem? Je ti otevřena cesta dále až k maximu: odbyl-li jsi svoji pracovní povinnost, je ti volno buď nedělati nic — pak zůstaneš na minimu; nebo pracovati dále, pracovati pro sebe a svou rodinu, pro svůj a její blahobyt.

Tu přijdeš jistě s vážnou námitkou: to však neznamená konečné vyřešení sociální otázky — to znamená pouze, že budou na jedné straně zase lidé nuzně žijící z minimální dávky, a na druhé straně zase ta děsná honba za výhodou, rvaní o peníze a moc, hromadění kapitálu, zotročování a utlačování lidí sociálně slabých atd.

Můj milý, já dávno přestal věřiti, že sociální otázka vyřeší se rázem. Ruský pokus mě v tom utvrdil. Věřím v postup v jednotlivých etapách. A samozřejmě pevně si přeju, aby prvá etapa začala docela od spodu, od těch nejubožejších, nejchudších. Kdyby se to povedlo — ať už tím způsobem, jak jsem psal výše, nebo jiným, považoval bych to za ohromný pokrok lidstva, a nedělal bych si z toho velké svědomí, že by zatím nad tímto spodkem, aspoň nouzově zajištěným, všecko se mlelo nějaký čas stejně jako dříve. Netrvalo by to dlouho: ohromné spousty sociálně nejslabších, zabezpečené v nejnutnějších existenčních potřebách, se svou velikou natalitou, odolností zocelenou přirozeným výběrem a stálým hladem po lepším bydle by brzo vynutily novou etapu — tak jako dnes průmyslové dělnictvo, vytržené již převážnou většinou z otroctví a chudoby, rychle vynucuje si další a další, lepší a lepší místo na slunci.

Vedle tohoto širokého rámce vše ostatní jsou detaily. Je věcí detailního propracování, jak statky získané pracovní povinností shromažďovati a jak je rozdělovati. Znamenalo by to docela novou, posud neznámou organisaci a docela novou administrativu. Takovým novým věcem se říkává pravidelně utopie — aniž se považí, kolik utopií už se uskutečnilo. Proto si nic nedělám z toho, napíšeš-li znova, že moje názory jsou utopistické; pro mě to znamená jenom, že jsou nové, že se nám prozatím do nich nechce. Někteří lidé užívají místo slova u t o p i e slova i d e á l.

Je také věcí detailu, jak rozluštiti některé křiklavé nesrovnalosti, jež působí, že lidé od narození nenacházejí pro svůj vývoj stejné podmínky životní. Rovnost lidí považuji opravdu za utopii ve špatném toho slova smyslu; ale rovnost všech dětí, přicházejících na svět, a stejné pro ně podmínky životní považuji za spravedlivý požadavek. Domyšleno znamená to ovšem neoprávněnost a nespravedlivost dědictví a starost o to, aby všem dětem a mladým lidem dokořán byly otevřeny dveře ku všemu vzdělání, všemu zaměstnání, všem stavům a postupům. Domyšleno dále, znamená to revisi a základní převrat školského vychování na podkladě internátů se strohou spartánskou výchovou: jinak bychom se nedostali k tomu, co považuji za naprosto nutný základ svého plánu — aby totiž všichni lidé po dobu své pracovní povinnosti dostávali pouze existenční minimum: každý je musí ochutnati, aby poznal vlastní zkušeností jeho dobré i zlé stránky.

Myslím, že největší chyba ve Tvých úvahách je v tom, že házíš flintu do žita: bídy nelze odstraniti, nejlépe starati se jen o t. zv. sociální opatření, jaká už jsme u nás zavedli. I já jsem byl toho přesvědčení.

Vyšel jsem od soukromé dobročinnosti — myslil jsem si svého času, že kdyby každý dělal tolik co může, že by bídy nebylo. Pak jsem se nadchl pro uzákonění sociální ochrany: ochrana pracujících matek a dětí, osmihodinná doba pracovní, právo na stávky, ochrana proti průmyslovým chorobám, sociální pojištění nemocenské a starobní a invalidní a úrazové a hlavně sociální hygiena. Vždyť mezi chudými je úmrtnost tuberkulosou šestinásobná, úmrtnost dětí do prvého roku čtyřnásobná a tak dále.

Dobře, vše to je důležité a musí postupně se uskutečňovati. Ale nesmíme pustiti se zřetele jeden veliký, základní cíl — spravedlivou úpravu sociálních poměrů vůbec. Jinak, řečeno po lékařsku, pleteme si příznak nemoci s onemocněním samotným. Řekneme si: ne, bídy nelze vůbec odstraniti, starejme se raději, jak bychom lidem v příznacích a následcích bídy ulevili — budeme, milý příteli, opakovati práci Sysifovu, a balvan nám pod rukama poroste. Ne, nemůžeme strkati hlavy do písku, my to všichni cítíme, že ve skladu a životě lidské společnosti není vše v pořádku, že dozrává doba, kdy bude třeba velikých a hluboko zařezávajících oprav. Souhlasím úplně, že nesmíme pouštěti do veřejnosti jen fráse, které nemají obsahu, ale zato zapalují. Ale nesouhlasil bych, kdyby to znamenalo, že máme o tak důležitých a bolestných problémech mlčeti nebo nechati volné pole polnicím těch, kteří opravdu vytrubují jenom zápalné fráse.

Na konci svého dopisu žádáš konkrétní návod, jak má se lidu pomoci v tom, aby životní potřeby byly lacinější. Bude mi těžko přesně odpověděti: necítím se k tomu dosti kvalifikován. Ale několik pozorování snad přece věc osvětlí. Věci, všem lidem k udržení života potřebné, jsou převážnou většinou věci prvovýroby, z té zase hlavně výroby zemědělské. Suroviny k nim poskytuje příroda téměř bezvýhradně zdarma, a poskytuje jich v nevyčerpatelné hojnosti naše země, bez drahého cizího importu. Srovnám-li však cenu prvovýrobku s cenou tovaru v detailním obchodě, na př. cenu pšenice s cenou mouky, cenu žita s cenou chleba, cenu lnu a vlny s cenou košile a kabátu, přicházím k diferenci tak veliké, že si ji neumím vysvětliti jinak, než nadměrným ziskem jednak průmyslu, jednak sprostředkovatele — obchodníka a velkoobchodníka. Při tom vidím, že střelba zkoncentrována je skoro výhradně na prvovýrobu, a detailní obchod: a přece malý sedláček pořád při velké dřině málo vydělává, a detailní obchodník také nebohatne nadprůměrně. Ta veliká diference je kdesi mezi těmito dvěma — u průmyslníků a velkoobchodníků. Chtěl bych, aby se jednou karty vyložily na stůl, ale poctivě a pravdivě, a aby se nám přesně řeklo: tolik a tolik stojí žito; tolikhle na něm vydělává velkoobchodník, tolikhle trhne bursovní spekulace; tolik a tolik dostane mlynář; tolik a tolik pekař; tolikhle hokynář. Podobně u masa, cukru, mléka, bot, domů, knih, nábytku. Tento veřejný počet schází, abychom věděli, kde páku nasadit.

A jak ji nasadit — to už je věcí jiných odborníků. Já nevěřím příliš v nějaký administrativní zákrok; nám v oboru t. zv. vázaného hospodářství jisté zkušenosti, nepříliš povzbudivé. Daleko světlejším příkladem mi systém Bata, a daleko nadějnější zdá se mi cesta, jejímž hlasatelem je pan Dr. Verunáč. A zdá se mi těžkou chybou, že systém Bata je vázán předně jen na boty, za druhé na jediného člověka; že, pokud je Bata živ, máme boty laciné, ale až ho nebude, upadneme patrně i v tomto nejspodnějším oboru své tělesné podstaty do téhož vydírání, jehož objektem jsme v ostatních nutných potřebách životních. Systém Bata je posud u nás příliš isolován, dělá dojem soukromé dobročinnosti, není zachycen na trvalo, je obdivován, podezříván, pomlouván — ale není napodobován a nezanechá trvalých stop. A zeptejte se Bati, co soudí o tom, jak by se měly zlevnit životní potřeby: to je člověk, který to řekne nejlíp, protože dokázal, že tomu rozumí a že to udělat umí. Já z jeho příkladu pouze si dedukuji potvrzení své theorie, že největším zdražovatelem je meziobchod: neboť jedním z hlavních principů Batových je přímý prodej výrobce zákazníkovi, bez meziobchodu.

Nevím, odpověděl-li jsem tak, aby's byl spokojen. Myslím, že nikoliv: žádáš ve svém dopise tak energicky konkrétnost, že se mi to zdá až utopií. Neboť absolutní konkrétnost předpokládá absolutní vědění: a toho posud u lidí — tím méně u mně — není. Ale snad aspoň jsem Tě upokojil ohledně těch frází, které zapalují — to slovíčko zapálilo trošku u mně; teď, po napsání tohoto dopisu, jako když lupen lopuchy přiložíš: přestává pálit. Jestliže Tebe teď trochu pálí neb svrbí, poškrab se, synovče.

Tvůj oddaný

Strýc Jan.

Eugen Červinka:

Jak to doopravdy je s tím mladým komunismem.

II.

O bídě mladé inteligence, především o bídě studentské. Není účelem této stati dokazovati příčinnou souvislost mezi bídou a komunismem, ale jde o přiblížení prostředí.

*

Začneme s dokumenty o extrému studentské bídy.

Laskavostí V. Běhounka, archiváře »Student. archivu«, získal jsem k nahlédnutí některé žádosti do kolejí ústředního Svazu čsl. studentstva. Zde předkládám výtah.

Z žádostí do pražských kolejí z let 1921 a 1922:

(Jaké studium: — Povolání rodičů: — Příjem jejich: — Rodiče mohou poskytnout žadateli měsíčně:)

právník — učitel — 12.600 — 100—120 Kč.

lesní inž. — otec mrtev, matka pradlena — nevyplněno — Pozn. Trpí chronickým bronchiálním katarhem.

medik — otec mrtev, m. dámská krejčová asi 3000 Kč — 100 Kč.

právník — otec mrtev, m. pomocná dělnice, nestálý příjem: 40—50 Kč — nic.

strojař — otec mrtev, m. pensistka — 800 Kč.

strojař — zřízenec dráhy — 5862 Kč — 100 Kč.

medik — jen matka dělnice — 15 Kč denně:

Má kondice po 150 Kč měsíčně. Přes vánoční svátky nemá možnosti přivydělat si kondicemi a domů také jeti nemůže, aby nebyl matce úplně na obtíž.

tech. chemie — kovář — 8500 Kč — 80 Kč. Má z Husova fondu 17 obědů měsíčně.

tech. chemie — sirotek — stipendium ročně dva tisíce Kč.

medik:

»Otec můj před válkou byl obuvník a pracoval sám, bez dělníků. Jako 50letý byl povolán za světové války na vojnu a od té doby nepracuje, takže všechna starost o výživu rodiny leží na bedrech matčiných. Tato provozuje nyní obchod zeleninou, kterýžto jediný jest zdrojem příjmů rodiny a stěží kryje její nejskrovnější potřeby, z nichž největší jest vydržování mé na studiích. Když mě rodiče dávali do gymnasia, byly poměry ovšem zcela jiné a za nepatrný peníz dalo se slušně žít. Nyní trpce litují svého kroku, a já nevinný neméně. Bratr můj, který má sezonní práci, v letních měsících pro nedostatek práce musí vysazovati a rovněž je závislý na matce. Nad to musí matka podporovati jednu svou provdanou dceru, která je u ní, neboť její muž, aby svou ženu mohl uživit aspoň, jede za prací do Brazilie. Domek, který matka vlastní, jest výsledkem 30letých úspor, a z jeho ceny, jež obnáší 26.000 Kč, je vidno, jak velké úspory to byly. Domek ten nese jen tolik, že otec a matka, jimž se blíží 60 let, mohou v něm zadarmo bydlet. Nadto na něm vázne dluh ve výši 8000 Kč.

přírodovědec — pekař — daň výdělková 12 Kč + přirážky 17·60 Kč.

medik — rolník — ročně 4500 Kč — 50—80 Kč od příbuzných. —

»Matka je už na čtvrtý rok ťažko chorá (kostová tuberkulosa kostí), práce docela neschopná, následkem čeho otec není vstave ani haliera vynaložiť na študia synová.«

právník — dělník — 2 jitra pozemků — 9 dětí — (Podkp. Rus).

přírodovědec — otec staniční sluha mrtev, matka — 516·18 Kč pense.

dekor. architektura — na um. prům. š. — otcův výdělek (tesař) 6800 Kč ročně.

»Podepsaný je nemocen plicní chorobou. Na důtklivé upozornění lékaře ve Studentském domově, že hromadné bydlení je nebezpečné jemu i spolubydlícím, přestěhoval se na soukromý byt. Je zcela nemajetný a sám na sebe odkázán. Velmi rád by svoji nemoc vyléčil, neb aspoň nezhoršoval, jinak by nemělo studium pro něho významu.«

zemědělský inženýr — lékař, mrtev, matka nevidí, má 66 Kč pense měsíčně.

technik:

»Jsem 30 roků stár, službou vojenskou byl jsem nucen přerušit studia plných šest let. 40 měsíčním pobytem na frontě tyrolské, v Italii v zahraničním vojsku i na Slovensku utrpělo velmi moje zdraví a také vzhledem k mému stáří není mně možno získávati si potřebné peníze vedlejším zaměstnáním a kondicemi.(?) Jsem úplný sirotek, na studiích odkázán na sebe. Prospěch 61¾ jednic.«

právník:

»Žadatel byl po dlouho trvající nemoci a následkem zranění, jež za války utrpěl, propuštěn z voj. služby jako válečný poškozenec. Matka jeho jest nemajetná vdova, obchodvedoucí, která nemůže mu v stávajících tísnivých poměrech finančních dostatečných prostředků poskytovati.«

právník — truhlář — roč. 15.000 Kč. — Žadatel z 9 dětí v stáří 1, 8, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 20 let. — Rodiče mohou dát měs. 60 Kč.

vysoká obchodní škola:

»Podepsaný je synem vdovy po úředníku. Matka jeho jsouc odkázána jedině na svoji vdovskou podporu v obnosu 123 Kč měsíčně, nemůže jej vůbec na studiích podporovati.«

lesní inženýr:

»Jest nemocný a léčen po 6 měsíců na oboustranný plicní katarh. Poněvadž podle sdělení lékaře stav jeho bydlením v chudobinci se značně zhoršil, přesídlil do Stud. kolonie. Vedle těchto zdravotních pohnutek vedly jej k tomuto činu též poměry studijní, značně chorobou i nevhodným ubytováním zanedbané. Žadatel je v 6. semestru a má mnohé v učení dohánět, zejména pracovat ke státní zkoušce. Jest úplně nemajetný, bez jakýchkoli podpor z domova a musí se sám na studiích vydržovat.«

inženýr:

»Dlouholetá služba vojenská a nepříznivé poměry hmotné i bytové zavinily, že podepsaný nemohl se stále zdržovati v Praze a svá studia dokončiti. Otec žadatelův je staropensistou, lesním ve výslužbě a ze svého chudičkého příjmu (pense) nemůže jemu na studiích ničeho poskytnouti. Sourozenci jeho přispívají toliko na živobytí svého otce. Jelikož žadatel chce se intensivně věnovati svému studiu, které doufá letošním rokem určitě dokončiti, nemožno mu vedlejším zaměstnáním opatřovati si prostředky existenční.«

studující farmacie: — otec dělník mrtev — matka ročně 2000 Kč z drobného prodeje cukroví. — Čtyři nezaopatřené děti: 19, 15, 11, 20 let, z toho 2 gymnasisté.

právník — matka vdova po vrchním soudním radovi. Příjem 1684 korun rakouských měsíční pense plus 35.784 kor. rak. ročních přídavků. Matka nemůže poskytnouti synovi ničeho, jelikož pense podle kursu činí ročně asi 1300 Kč. Vlastní příjem žadatele kondice 150 Kč měsíčně.

medik — vdova po lékaři — příjem: úroky z kapitálu 2870 Kč ročně. 2 děti, jedna učitelka. Žadatel má nadaci 92 Kč ročně.

ředitel měšťanské školy, otec pěti dětí, žádá za přijetí svých synů do koleje:

Přijetím hochů do Vaší koleje by se mi nejen finančně ulevilo, ale co hlavního, měl bych jistotu, že budou chráněni mravní úhony.

vysoká obchodní. Otec pensionovaný církevní učitel. Z pěti dětí jsou čtyři doma. Roční příjem 920 Kč pense. Otec jako pensista nachází se ve službě u řeckokatolické církve jako cantor (zpěvák) s měsíčním platem 400 Kč. Vedle toho mají zadlužený domek. Do rubriky, kolik mohou žadateli poskytnout měsíčně rodiče nebo příbuzní, žadatel napsal: Vůbec nic, poněvadž z 476·66 Kč měsíčně nemůže ani rodina sestávající ze 7 členů býti živa.

filosof. Otec býval dozorcem staveb, nyní již 10 let trpí souchotinami, příjem zcela žádný, je 66 let stár. Mají dům v odhadní ceně 35.000 Kč:

Student, aby mu bylo umožněno studium na universitě, vypůjčil si za loňský rok 1600 Kč od známého, aby mu je, až bude samostatným, splatil. Pro letošní rok si ušetřil z kondic o prázdninách 300 Kč, které mu právě došly. Má stipendium 400 Kč ročně. Od rodičů, kteří žijí v bídě, ničeho žádati nemůže a sám žádného zaměstnání nemá. Student trpící podvýživou, je tělesně sešlý a je v nebezpečí vážné plicní choroby. Ovládá němčinu, francouzštinu, italštinu.

posluchač akademie výtvarných umění:

Protože v městě našem ani v zapadlém horském kraji,

žádného blízkého krajinského spolku není, který by mohl jednati za mne a protože poměry nutí mne, abych žádal přiměřené pomoci, které se tolika studentům dostalo, nemohu než obrátiti se na Vás, neboť abych se přiznal, nevím ani jak si mám počínati, abych dosáhl toho, oč chci požádati.

Jsem 23 let stár. Vojnou ztratil jsem mnoho. Do Prahy přišel jsem v důvěře, že budu moci žíti zcela na vlastní pěst, neboť nechci být odkázán na podporu rodičů, kteří vlastně ani do té míry mě podporovati nemohou pro starosti o ostatní nezaopatřené sourozence, ani na podporu jiných institucí. Leč nyní, když vidím, že je mi třeba aspoň trochu snesitelného obývání a že za poměrů, jaké mám nyní, byl bych nejen ve studiu a své práci zdržován či nucen úplně odejíti, odhodlávám se k těmto krokům.

Vím, že je nyní již pozdě pro žádost ku přijetí do některé ze studentských kolejí (Masarykovy či koleje v chudobinci u Bartoloměje), ale přesto dovoluji si požádat, bylo-li by možno, abych byl přijat příležitostně do některé...

*

V citovaných žádostech nejedna skutečnost jest pravděpodobně vymalována černěji, než ve skutečnosti vypadá. Nelze zapomínati, že na př. cifry nízkých příjmů musí být aspoň v částečné shodě s daňovými přiznáními. Nelze zapomínati, že účelem žádosti jest, aby jí bylo vyhověno, a pravděpodobnost, že se tak stane, stoupá, je-li hůře. Nicméně jsou citované žádosti dokladem skutečné bídy. Že nejde snad jen o velkoměstskou bídu pražskou, dokazuje okolnost, že žadatelé jsou většinou z venkovských měst: také ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi, kde zdá se, že je bídy ještě víc. Z žádostí lze zcela správně vyvoditi, kdo je v Československu proletářem: zůstal jím z dob předválečných přes všecka stavovská zlepšení dělník, malý úředník, živnostník, rolník, nově přibyla povolání t. zv. inteligence. Zvláštní pozornosti zaslouží osud rodiny, jejíž mrtvý živitel vykonával nějaké tak řečené svobodné povolání. Zdá se, že svoboda těchto zaměstnání neprojevuje se nikde tak markantně jako v tom, že po takovém zemřelém lékaři, advokátovi není pense, že nemají pense ani tyto osoby samy, zestárnou-li, že i všeliké pojišťování těchto vrstev je naprosto nedostatečné. Pro bídu studentů je celkem lhostejno, je-li jejich otec nádeníkem, úředníkem či jsou-li sirotky po inženýru. Podle druhu povolání — a zejména v mezích naznačených proletářských stavů — nelze odhadnouti ukvapeně materielní poměry. Je nutno brát mimo to v úvahu i takové věci jako je počet dětí, kolik z nich zaopatřených; je nutno uvážiti celý životní standard jednotlivých skupin obyvatelstva. Na př. vedení domácnosti ve městě žádá si větší námahy i výloh než na venkově. Přes všecku bytovou krisi měst na venkově bydlí v jedné místnosti zpravidla více lidí než ve městě; týká se to zejména počtu místností určených ke spaní.

Z resumé dra Krejčího: »...skoro ¼ našich studentů je sirotky, buď úplnými nebo — častěji — jen bez matky, nebo — daleko nejčastěji — bez otce živitele. A přes třetinu všech jsou děti úředníků, jejichž postavení v nynějších dobách poválečných jest, jak známo, velmi stísněné, skoro 1/10 pochází z kruhů dělnických a nádenických a dost ještě značné procento z rodin pensistů a výměnkářů, při čemž všechna ta procenta budou ve skutečnosti ještě o něco vyšší, ježto právě na otázky po sociálním postavení rodičů zůstala poměrně značná část studentstva odpověď dlužna.«

Ve statistice studentstva středoškolského, která byla prováděna hromadně a oficielně na školách roku 1922/23, jsou údaje o sociálním postavení rodičů jen velmi málo upotřebitelné. Kategorie některých povolání jsou totiž voleny tak nešťastně, že shrnují do jedné rubriky továrníka i dělníka, nebo zase velkostatkáře, rolníka i zemědělského nádeníka. V tomto pojetí uvádějí statistiky ze středních škol za kádr studentů klasických gymnasií 15% »zemědělství«, 8% »továrna«, 12·8% »veřejná služba« mimo »školství« a »dopravu«, 12·48% řemeslníci, 12·44 obchodníci. Pro reálná gymnasia vychází 17% »zemědělství«, 8% »továrna«, pro dívčí střední školy 5·5% »zemědělství« a 9% »továrna«, pro reálky 13% »zemědělství« a 11% »továrna«, pro učitelské ústavy 23% »zemědělství« a 4·7% »továrna«, atd.

Nejlépe jsou rozděleny kategorie jednotlivých povolání u Tvrdoně:

Počet posluchačů, jichž otec (resp. matka, je-li otec mrtev).

Počet případů má povolání:

		Podnikatel ve velkém	Státní úředník	Soukr. úředník	Zřízenec státní	Zřízenec soukr.	Rolník	Živnostník řemesl.	Obchodník	Soukromník	Svob. povolání	Dělník	Jiné	Neudáno	Úplný sirotek	Případů
České a slovenské vysoké školy	muži:	177	1495	529	227	90	686	580	443	964	355	250	8	270	281	6355
	ženy:	24	180	58	14	6	16	22	41	95	63	15	—	17	23	574
Německé vysoké školy	muži:	112	517	400	50	75	134	223	459	337	262	44	1	151	38	2803
	ženy:	7	41	29	2	2	4	11	29	12	22	—	—	14	1	174

Pro srovnání s poměry předválečnými lze užíti výsledků šetření profesorů Engliše a Weyra o posluchačích brněnské techniky r. 1912, které se vztahuje přibližně na polovinu posluchačů.

státní úředník	13
profesor, učitel	32
rolník	60
samostatný živnostník, řemeslník	44
soukr. úředník, vyšší zřízenec veřejný, v průmyslu, obch. atd.	16
dtto nižší	28
dělník	10
liberální povolání	2
soukromník	4
soukromnice (výměnk.)	10
jiné (kuchařka, domovnice)	2
nevyplněno	17
	238

*

Ze statistik lze spolehlivě vypozorovati, že největší počet studentů pochází z rodičů t. zv. vrstev středních, a to školených. T. zv. inteligence sice denně žaluje na své hmotné poměry, přesto však chce mít z dětí také ty »mizerně placené inteligenty«. Stanovisko — čím byl otec, ať je také kluk, nelze pokládati za veskrze správné. Nejen z důvodu, že děti mívají často jiné nadání a chuť k jinému povolání, ale i z důvodů čistě zdravotních. Dítě z rodičů nemocných souchotinami anebo aspoň k souchotinám náchylných nepatří na dlouholeté studium a potom do kanceláří, nýbrž k povoláním, která možno provádět v příznivějším pro ně prostředí. Zdá se, že na tomto poli bylo by nutno bojovati ještě se starodávnou pověrou, že absolvent tolika a tolika škol jest platnější člen lidské společnosti, než kdo školy nemá. Nic nepomůže ukazovati, na př. kolik lidí činných v životě veřejném, kteří nemají ani vysokých, často ani středních škol, předčí promované inteligenty. Pozornosti zaslouží sledovati až do nejnovější doby starý postřeh dra Winklera, který vytýká při statistikách pražských vysokých škol německých, že od roku 1900 do roku 1910 počet synů dělníků a sluhů stoupá z 25 na 112. Zjev ten je stále stupňován. Značí s jedné strany zlepšení duševní kvality inteligence, protože chudý student, studující špatně, neudrží se na studiích tak snadno, jako jeho zámožný kolega. Poučné by tu bylo zjistit průměr majetkových poměrů u středoškolských repetentů a u vysokoškoláků, kteří některé zkoušky opakovali. Na druhé straně způsobuje však toto »nivelisování stavovského původu« nepopíratelně proletarisaci inteligence.

V citovaných žádostech za místa v kolejích lze dobře postihnouti následky světové války. Válečných poškozenců, kteří ztratili ve světové válce, když ne právě nohu nebo nervy, tedy aspoň několik semestrů či vůbec možnost vysokoškolského studia, jest mezi dnešní dorůstající inteligencí více, než širší veřejnosti je nápadné. Velký počet lidí, jenž byl válečnými a poválečnými poměry trvale ochuzen, jenž byl sražen na nižší životní úroveň, jest věc známější.

Jednu glosu těm vlastencům, kteří budou povídati cosi o přebytku československé inteligence: počet našich vysokoškoláků cca 20.000 ku 14 milionům obyvatel zcela odpovídá průměrné cifře vysokoškolských studentů německých 100.000 ku 70 milionům obyvatel. V mnohých oborech se Československu právě vysokoškolské inteligence nedostává stále v míře kritické; je na př. stálý nedostatek konceptních úředníků finančních, je posud velmi citelný nedostatek inteligence slovenské a zvlášť rusínské. Republice inteligence u n i k á a bude unikati i scházeti, pokud o přístupu ke studiu budou rozhodovati v míře tak nemilosrdné, jako doposud, poměry hmotné a ne nadání. Neschopní lidé se při zkouškách proseií. Nemůže však býti lhostejné nebo dokonce vítané datum, že na př. roku 1923 musilo být odmítnuto 350 žádostí do bytové kolonie na Letné.

Předkládám dopis jednoho abiturienta gymnasia z českého venkovského města, dopis výborného studenta, s vyhraněným zájmem pro určitý obor vysokoškolského studia, jednoho z těch, kteří se do pražských vysokoškolských kolejí nedostali — zapadl někde jako venkovský učitel obecné školy:

»Psal jsem Ti prostřednictvím R. strašně žebravý dopis. Nezlob se na mě, že s tím na Tebe jdu, ale kdo nemá peněz, musí mít aspoň trochu drzosti. Tož tu drzost osvědčuji teď. Vím, že p. X. je Tvůj známý a že má velké slovo při přijímání do Y. koleje. Prosil bych Tě tedy, zda by ses nemohl u něho za mne přimluviti, aby on podepřel mě svým hlasem při rozhodování o přijetí. Nedostal-li bych se do Prahy do koleje, pak musím rozhodně dáti dalšímu studiu s bohem; na soukromý byt při dnešní drahotě bych rozhodně počítat nemohl, protože chtějí se dostati také někam dál moji bratří a já bych nemohl od otce dostávati ničeho. Prosím Tě, přimluv se za mě, můžeš-li. Nemůžeš-li mi vyhověti, nezlob se na mne, žebráka drzého!«

*

V poslední době mohla veřejnost sledovati ze zpráv denního tisku konflikt, který se týká právě studentských kolejí. Jde o spor mezi tak řečenou starou a novou Masarykovou kolejí. Stará M. kolej vznikla r. 1919 jako na rychlo sjednané provisorium v budově donucovací pracovny na Hradčanech a v sousedství u kapucínů. Letošního roku byla dostavěna kolej nová v Dejvicích. Nyní se měli studenti stěhovati ze staré do nové. Na pohled jde o věc jednoduchou. Bohužel, má háček: Stará kolej poskytovala a poskytuje za 153 Kč měsíčně byt, stravu, otop, světlo, úklid a lékařské ošetření. Naproti tomu v Nové koleji má býti placen obnos dvojnásobný. Aby přestěhování za této podmínky bylo snáze realisováno, o to měly se postarati jednak prémie ve formě slev těm jednotlivcům, kteří přestěhováním poruší solidaritu především se svými kolegy nejmladšími, do kolejí teprve vstupujícími, jednak ministerstvo soc. péče v dohodě s ministerstvem veřejných prací a ministerstvem financí učinilo finanční nátlak na spolek Masarykovy koleje, aby změnil stanovy: aby byla zrušena studentská samospráva a s ní i vliv její na určení výše kolejného. Věc překvapila interesované kruhy tím více, že studentská samospráva se v Masarykově koleji osvědčila; administrativa fungovala dobře a při tom byla hospodárnější než na př. správa Hlávkovy koleje, zařízené podle systému t. zv. poručenských kolejí, kde studenti jsou pouze trpěnými chovanci; co v Masarykově koleji zastal při její větší agendě člověk jeden, na to měli v Hlávkově koleji úředníky tři; poměry v Hlávkově koleji byly takové, že na př. již r. 1925 celé plenum studentstva této koleje vyslovilo jejímu inspektoru nelibost. Příčinou byla taková stanoviska inspektorátu, jako že nedovolením pobytu o prázdninách se zdraví studentů prospěje. Řada studentů nemá, bohužel, peníze na to, aby po celou dobu vysokoškolských prázdnin mohla si platit byt na venku; všichni nemají domova — proto na př. v letenské kolonii jest i v létě tolik živo. Ve věci samosprávy Masarykovy koleje byl po delším jednání s ministrem Schieszlem ujednán kompromis, zachovávající studentům aspoň zbytek samosprávy. Tento kompromis však nevešel v život, nýbrž při dalším jednání předložil zástupce ministerstev nový návrh stanov dohodnutý v meziministerské komisi jako definitivní neměnitelné znění. Návrh tento, zcela odlišný od výsledků prací komise s drem Schieszlem, odstraňuje samosprávu vůbec, čímž — budiž zdůrazněno — jest studenstvu vzato především působení na stanovení cen kolejného. Stanovy tyto byly pak schváleny politickou správou. Studentstvo nemělo a nemá podnes proti tomuto postupu obrany jiné, než že Ústřed. Svaz čsl. studentstva drží dále starou Masarykovu kolej v donucovací pracovně při starých cenách 153 Kč měsíčně za byt, stravu atd. Že vylíčený případ Masarykovy koleje má své důsledky politické, z nichž zásluhou byrokratických činitelů může těžiti komunistická agitace, ač právě čin ÚSČS není činem komunistů, nýbrž

lidí exponovaných mimo činnost ve studentstvu především ve stranách socialistických, chci loyálně konstatovati zvláště při výtkách, které jsem mladým komunistům již učinil a ještě učiním.

Různé druhy našeho nacionalismu.

Národně demokratický tisk rozeznává dvojí nacionalism:

A. pravý,

B. nepravý.

Velmi mnozí se nedrží tohoto rozdělení, podle něhož pravý nacionalism jest jedině nacionalism národně demokratický, nepravý nacionalism pak nacionalism těch ostatních, početnějších ostatně stran. Ale i nacionalism národně demokratický není všude a vždy stejný. Má celou řadu druhů. Jest jenom ve smyslu intencí této strany, dáme-li na první místo:

1. Nacionalism dra Kramáře. Dr. Kramář mluví o našem nacionalismu. Myslí tím: můj nacionalism. Nacionalismus dra Kramáře jest charakterisován tím, že — podle jeho slov — nemůže být o něm pochyb. Jest tedy nacionalism dra Kramáře povznesen nad všechny pochyby; je povznesen nade vše; v tom nese rysy svého majitele a vykladače. V řadě druhů nacionalismů národně demokratických stojí na místě prvním. Prvenství svého nacionalismu hájí dr. Kramář se vší úporností. Na tento jeho nacionalism nemůže vrhnouti stín ani interview v »Reichenberger Zeitung«, čímž se liší od Masarykova nacionalismu, jenž interviewem v »Prager Tagblattu« je už vážně pošramocen.

Po boku nacionalismu dra Kramáře kráčí

2. nacionalism radikální. Jeho mluvčím je »Národ«. Tento radikální nacionalism »Národa« projevuje se tím, že vyplazuje jazyk na celý národ (s malým *n*). Nacionalism radikální má úctu k našemu nacionalismu dra Kramáře, s nímž úzce spolupracuje. Vedle »Národa« hlásá tento radikální nacionalism oficielní mládež národně-demokratická, dále pak p. Sís & Hlaváček, Dyk, Mareš, pí. Viková-Kunětická. Jest pěstován hlavně v sekretariátě strany, Praha II., Lützowova 4. Demonstruje na Slovanském ostrově a chodí manifestovat před vilu dra Kramáře. Vrchol jeho slávy bylo heslo: Němci do vlády, my do revoluce. Ale i když toto heslo nebylo uvedeno v čin, neztratil radikální nacionalism (také: nacionalism zdravý, průbojný) na své ceně. Tento radikální nacionalism byl do nedávna provozován v spolupráci s fašisty, na náklady a risiko národní demokracie. Tento společný podnik

fašism & národní demokracie

se v poslední době rozchází, aniž by fašisté se hodlali zříci práva na vykořisťování radikálního nacionalismu. Naopak; chtějí upozorniti čsl. veřejnost, že nár. demokracie, prodávajíc radikální nacionalism, podává pouhý surogát.

Esencí radikálního nacionalismu jest

3. nacionalism integrální. Tvrdí, že má myšlenku, a proto vydává revue »Národní Myšlenku«. Stojí za ní někteří sekretáři svazu průmyslníků. Ale po pravdě nutno říci, že svaz průmyslníků spolupracuje s celou stranou národně-demokratickou, tedy s nacionalismem i sub 1. a sub 2. Našli se kacíři v národně-demokratické mládeži, kteří nemohou pochopit, co je to vlastně ten integrální nacionalism. Upadli však v nemilost strany dříve, než mohli být poučeni o lepším.

Druhy nacionalismů sub 1., 2., 3. jsou nacionalismy stranou oficielně uznávané. Kdo je uznává, je spasen. Má odpustky předem na několik let, a může podle libosti a podle svých sklonů nadávati

1. Masarykovi,
2. Benešovi,
3. legionářům,
4. socialistům atd.

Vedle těchto nacionalismů jsou některé poddruhy. Tak na př.

2. A. nacionalism Rolnické jednoty. Sdílí vlastnosti nacionalismu sub 2. a jest ještě massivnější, útočnější, nevybíravější. Mezi zemědělci jest tento nacionalism dosti zřídkým zjevem; proto útočí i na Švehlu, aby si pomohl proti agrárníkům. Dále jest:

2. B. nacionalism dělnictva nár. demokratického. Jeho interpretem jest p. Hudec a Kučera. Je vyhledáván továrníky, kteří tento typ nacionalismu vřele doporučují dělníkům; kdo z dělníků jej vyznává, jest uchráněn před protivenstvím mnohým.

Ta byly nacionalismy oficielní. Neoficielní, ba popíraný jest

4. nacionalism »Demokratického Středu«, který se podobá nacionalismu mládeže kolem »Zítřka«. Jest to nacionalism, který apeluje na rozum, nacionalism, který vidí opravdový nacionalism v práci. Odmítá demagogii, odsuzuje nacionalism sub 2. a 3. bezvýhradně, nacionalism sub 1. (nacionalism dra Kramáře, nacionalism náš) s náležitým respektem k vůdci strany; říká, že chybující vůdce jest stále vůdcem. Tento nacionalism jest ve straně odmítán velmi intensivně; protože mluví o rozumu a práci, jest považován za záškodníka strany dra Kramáře.

Předkládá tedy národně-demokratická strana k výběru více druhů nacionalismů. Ač jest výběr dosti pestrý, jsou přečetní, kteří si prohlídli všecky druhy, a odešli, ničeho si nevybravše. *K. T.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Hospodářský plán.

Představme si tuto situaci:

Ty a já jsme zdědili po strýci továrnu; několik podniků, které mohou zcela samostatně existovati. Ježto nemáme k sobě navzájem důvěru, rozhodli jsme se vésti svůj podnik každý samostatně. Možná, že se jednou dohodneme o fusi — prozatím zkusíme každý svoje štěstí. Máme továrnu — ale teď, po rozdělení, neznáme jejího rozsahu, neznáme výrobní kapacity, změnily se výrobní podmínky — zkrátka dostali jsme se do takové mely, že nás hlava bolí; stojíme na samém začátku — sem tam odkrýváme chyby starého vedení — strýc byl ještě ze staré školy a nedal si říci — na-

rážíme na překážky, plynoucí z rozdělení. Ale konkurence nám nedá mnoho času na rozmýšlení, nutno přetvořiti výrobu, vplynouti ze starého pořádku do nového bez ztráty času a kapitálu.

Co uděláme?

Nejprve si zavoláme ředitele, podředitele a dílovedoucí, vezmeme do ruky obchodní knihy a s tužkou v ruce zjistíme: kolik vyrábíme, kolik můžeme vyráběti, co nás výroba stojí. Zeptáme se jednotlivých oddělení, jak to u nich vypadá a jaký je jejich poměr k celku. Zeptáme se na stížnosti. Pak půjdeme od stroje ku stroji, od dělníka k dělníku, z oddělení do oddělení, prohlížejíce co kde musí býti spraveno, co reorganisováno. Kde je mnoho práce, kde málo, kde se práce nekoná účelně, kde se nehospodaří kapitálem. Pak se rozjedeme po cizích, podobných závodech, abychom se podívali, jak to dělají tam. A na konec si sedneme, dáme všechny zkušenosti dohromady a sestavíme si — výrobní plán.

Čtenář ve své chvalně známé bystrosti pochopil, že toto zde je básnická figura, zvaná přirovnání, mající ukázati, jak to má zaříditi naše národní hospodářství. Je totiž velmi podivné, že u nás se pracuje již devátý rok bez hospodářského plánu, že devět let po převratu neznáme dobře ani vlastního průmyslu, nevíme, kolik vyrábí ani kolik může vyráběti, nemáme jednotlivých složek navzájem zladěných. Vyrábíme, aniž bychom se starali vyrábíme-li účelně. Ponecháváme starost o regulaci výrobní autonomii, konkurenčnímu zápasu jednotlivců, doufajíce, že na konec zvítězí celek, docela věrně podle zásady starého liberalismu, že deset navzájem se tlukoucích egoismů tvoří blaho celku. A je to tím podivuhodnější, uvážíme-li, že přece jsme měli po léta u vesla vládu silně socialistickou, jež převzala z dědictví Rakouska značně vyvinutý smysl pro reglementaci, kterému se dovedli podříditi i lidé velkého rozhledu. Hotowtzův plán byl státně-reglementační.

Leč nutno dáti průchod historické pravdě. Měli jsme hospodářský plán — a sice hned v prvých dnech revoluce. Bohužel, byl Rašínův měnový a finanční program pouze nezbytnou směrnicí hospodářského vývoje v prvých dnech státní samostatnosti s ohledem na měnu a veřejné finance. Nebyl to plán výrobní, nýbrž finanční a podřizoval celé naše hospodářství požadavku pevné měny. Jeho bezohledné provádění dovedlo sice udržeti kurs koruny a zachránilo měnu — jedinou ve střední Evropě — před osudem marky, ale mělo často i krajně nepříznivý vliv na náš zahraniční obchod i na naši výrobnost. Zejména když někteří nástupci Rašínovi, kteří převzali jeho hesla, ale ne jejich smysl, počali z měny tvořiti instrument národní ctižádosti, byla naše výrobnost ohrožena opravdu ve své existenci a tehdy teprve — v roce 1924 — se ukázalo jasně, že pevná měna a rovnováha ve státních financích jsou sice základem normální výroby, ale dusiti výrobu v jejich prospěch že je sebevražedné počínání. Rašínův program byl splněn — možno říci od A až do Z — konstituováním Národní banky. Koruna je pevná, rozpočet v rovnováze, cedulová banka funguje. A hospodářský plán?

Není ho. Nemáme žádného plánu. Nikdo nezná hospodářského cíle ani cesty k němu. Pracuje se ze dne na den. Nemáme obchodní politiky — protože nevíme, co máme podporovati a co obětovati. Byly zde ovšem již proslulé výroky — na př. onen o polovici našeho průmyslu, která musí chcípnout, aby druhá mohla pracovat. Ale při nejlepší vůli nelze jich bráti vážně, třeba že nepochybujeme, že byly vážně míněny. Pokusím se tedy naznačiti, co si představuji pod pojmem hospodářského plánu a jaké cesty k němu vedou, kde jsou jeho hranice. Narazil jsem na tuto otázku již několikráte — ostatně ne já sám — v posledních dnech však přímo podtrhla nutnost hospodářského plánu Masarykova Akademie Práce, svolávající národní hospodářskou konferenci, která by na výsledcích ženevských resolucí takovýto plán měla rozvrhnouti. Bude tedy náš článek prvním příspěvkem k očekávané diskusi o této otázce.

Prvním předpokladem každého plánu je naprosto přesná znalost podmínek. Jak již v úvodu bylo řečeno — neznáme z naší průmyslové výroby pranic. Zemědělská produkce je zjištěna téměř naprosto přesně, i když nutno připustiti, že je o něco větší, než jak je udáno. Tuto »korekturu politických důvodů« není nesnadno provésti. Zjištěna je také těžba uhlí a výroba koksu. A to je vše. Jaká je výrobní kapacita našich průmyslových závodů, jaká je jejich skutečná výroba, neví nikdo. Ani svaz průmyslníků. Státní statistický úřad průmyslové statistiky dosud nedělal, má hanebně málo peněz, takže na obtížnou, velkého aparátu vyžadující práci nestačí. Zjišťovati výrobu podle náhodných »situačních zpráv« jednotlivých svazů je ošemetná věc. Stanovisko výroby — nejen průmyslové a nejen naší — je: čím lépe se ti vede, tím více naříkej. V Řecku také hanili malé děti místo chvály — aby nevzbudili závist bohů. Průmyslníci jsou daleko méně pověrčiví, než staří Řekové, ale této zásady se pevně drží; patrně se bojí závisti dělnictva. Kdybychom totiž zjišťovali výrobnost podle projevů dělnických tajemníků, došli bychom k přesvědčení, že průmysl tone přímo v zákazkách a neví kam s penězi. Je opravdu podivné, jak málo se u nás hospodářsky myslí a jak málo se poctivě myslí. V celém světě se vedou výrobní statistiky, nikomu ve Spojených Státech nenapadne, aby tajil výrobu automobilů. Proč také? Ale u nás? Nikdo nic neví, nepoví a poví-li přece, musíte se zadušovat a třikrát zaplivnout, že to nikam nenapíšete, protože »kdyby se to dělníci dozvěděli, hned by přišli s vyšší mzdou«. U nás totiž máme takový divný mzdový systém. Bůh ví, kdo ho vymyslil.

Nemyslete si, že výrobní statistika je hračka, aby měli národohospodáři čím se pobavit. Ne. Je to velmi důležitá pomůcka k poznání celé řady zjevů, na nichž můžeme teprve budovati svůj výrobní systém. Tak jedině podle výrobní a vývozní statistiky můžeme zjistiti koupěschopnost a rozsah vnitřního trhu. Dosud je u nás zakořeněno přesvědčení, že nutno věnovati veškerý zřetel vývozním možnostem průmyslu, že na vývozu záleží jeho prosperita, kdežto vnitřní trh se přezírá. Neznáme ho. Jedině továrny samy vědí, kolik zboží prodávají doma a kolik v cizině. V zájmu hospodářství by bylo zjistiti to všeobecně, abychom věděli, který průmysl může počítati s odbytem domácím, který může tento odbyt ještě rozšířiti, abychom nalezli cesty k tomu a na druhé straně abychom vybudovali čistě pro export průmysl, který doma nemá upotřebení. Znamená to celý systém celní, dopravní atd. Výrobní statistika nám však postaví do pravého světla také poměr průmyslu k prvovýrobě, k dopravě, ku státní sprá-

vě a vzájemný poměr mezi sebou. To vše jsou otázky nesmírného dosahu.

Vezměme na příklad d o p r a v u. Psali jsme o ní již častěji a ukázali její nedostatky. Pohleďme dnes jenom na dopravu nejdůležitější průmyslové látky — uhlí — a porovnejme naše železniční sazby se sazbami našich konkurentů podle stavu dne 1. května 1927 za 100 kg (v haléřích):

Km	ČSR	Německo	Polsko	Rakousko
50	350	211	148	264
100	465	332	220	379
200	647	575	315	614
300	784	818	383	849
500	1.072	1.045	494	1.180
1.000	1.792	1.418	714	1.852

Uvedené zde číslice, které dosud nikde, pokud je mi známo, nebyly uveřejněny, jsou strašlivým dokladem neschopnosti naší dopravní politiky. Podívejme se jenom na sazby od 50 do 200 km, při dopravě uhlí nejdůležitější. Na 50 km dopravují naše dráhy továrnám zboží o 66% dráže, než Německo, o 136% než Polsko a o 33% než Rakousko. Na 100 km jsem dražší o 40%, resp. o 111%, resp. 23%. Na 200 km jsme dražší o 13%, resp. 105%, resp. 5%. U koksových sazeb je tomu stejně. Naše dráhy dopravují na 50 km koks o 75% dráže než dráhy německé, o 150% dráže než polské a o 40% dráže než rakouské.

Proveďme si malý výpočet. Jeden vagon uhlí na vzdálenost 100 km stojí 465 Kč, v Německu 332 Kč, v Polsku 220 Kč a v Rakousku 379 Kč. V roce 1926 spotřeboval náš průmysl (bez dolů a železnic) celkem 4,955.513 tun kamenného uhlí. Bylo-li uhlí dopraveno průměrně do vzdálenosti 100 km — což lze asi říci, zejména při uhlí kamenném — pak zaplatil náš průmysl za jeho dopravu 230,431.355 Kč, kdežto na stejném množství ušetřil německý průmysl 75,808.313 Kč, rakouský 51,617.401 Kč a polský dokonce 121,410.069 korun čsl. To znamená, že náš průmysl zaplatil jenom na dopravě uhlí o miliony více, než jeho konkurence za hranicemi. A železnice nemohou říci, že bez tohoto příjmu nemohou existovati, neboť bychom jim ukázali na Německo a řekli: jak to přijde, že německé dráhy, desetkráte dokonalejší, čistší, rychlejší a modernější, existovati mohou? Ale nemáme obav, že by železnice něco řekly, protože naše železnice mlčí a ještě nikdy nereagovaly na žádný veřejný projev. Připomínají želvu, cítící se bezpečnou ve své skořápce.

Odpovíme si sami. Snížení dopravních sazeb, které by asi tak odpovídalo nejnutnějším požadavkům, by činilo 260 milionů Kč. To počítáme, že při okrouhle 1 miliardě Kč za dopravu uhlí, by snížením o 15% (dávka) ubylo 150 mil. Kč, propočítáním tarifů asi 60 mil Kč a úprava sazeb pro 15tunové zásilky a jiné menší korektury, o které se tahá průmysl se železnicemi již několik roků, by znamenaly ztrátu asi 40—50 milionů Kč. Mimo to byla by nutná nová konstrukce barému, aby výjimečné sazby, usmlouvané za několik let, byly zařazeny do normálních. Předpokládáme, že by se dopravní intensita nezvýšila. Nuže — řeknou železnice — vytrhne těch našich 260 mil. Kč průmysl? A na druhé straně — můžeme existovati my bez nich? Nebylo by záhodno podívati se také na sazby čsl. poštovního podniku a na jeho investiční politiku, hraženou z běžných příjmů? A nebylo by účelno věděti nejprve, k o h o u h e l n é s a z b y n e j v í c e t í ž í, věděti to přesně, na základě výrobní statistiky, ne jenom podle křiku ve schůzích průmyslnického svazu? Dokázati, že právě tento průmysl trpí. Vy skláři! Stále naříkáte — nuže, tužku a papír a vypočítejte nám: kolik vyrábíte a kolik můžete vyrábět, kolik vyvezete, co vás stojí uhlí, co doprava, co písek, co soda, kolik platíte daní, jaké mzdy. A druhé průmysly rovněž tak, ať můžeme zjistit, kde vězí chyba — n e n í - l i t a k é v e š p a t n é o r g a n i s a c i, v p o h o d l n o s t i, n e p o d n i k a v o s t i, v e š p a t n é p o l o z e, n e n í - l i c h y b a j i ž v s a m o t n é s i t u a c i! Neboť víme, že po převratu vznikly u nás průmyslové závody bez jakékoli potřeby, za nejnepříznivějších podmínek, vypočítané na okamžitou konjunkturu a poválečný hlad po zboží.

A tím jsme se dostali dále. K průmyslu. Je nutno všimnouti si také výroby a podívati se na ni hodně z blízka. Právě jsme ukázali na tíživost železničních sazeb. Ale na druhé straně musíme odpočítati hladové mzdy, které náš průmysl platí a které přes stoupající drahotu zůstávají na výši posledních dvou let, nejsou-li ještě snižovány. Naše mzdy jsou nejnižší ze všech průmyslových států. Ale také naše sociální příspěvky nejsou vyšší, než na příklad v Německu. Na souvislost nízkých mezd s odbytovou krisí bylo již poukázáno. Je-li však úbytek, přeplacený na dopravě, vyrovnán — a bohatě vyrovnán — ziskem z nízkých mezd, není-li ani daňové zatížení dnes vyšší než v jiných státech, zejména v Německu, proč je namnoze výrobnost ochromena?

Vedlo by příliš daleko, kdybychom měli na těchto místech ukazovati, jak je náš průmysl namnoze překapitalisován, jak mu sedí v týle ještě choroba války, jak utrpěl za deflace státní politikou měnovou i daňovou, jaké ztráty mu způsobili zahraniční dlužníci a co ho stáli jeho domácí věřitelé. Ale není neznámo, že náš průmysl pracuje s drahým úvěrem bankovním ještě dnes a že vzhledem k zvláštnímu postavení, které banky v našem hospodářském životě zaujímají, je tato okolnost jednou ze závažných příčin poměrně malé výrobnosti. Bylo by možno onen typ průmyslového podnikání, který počíná za kmotrovství banky, aby se jejího vlivu nezbavil až do konce, označiti jako typ německo-rakouský. Neboť nikde ve světě není užšího vztahu mezi bankou a průmyslem, než ve střední Evropě. Zda na prospěch věci, o tom opět není možno mluviti na tomto místě. Ale hospodářská konference, zabývající se výrobním plánem, m u s í se touto otázkou zabývati velmi důkladně.

A co sám průmysl? Jak je to s racionalisací? Není sporu, že některé továrny, ba celá výrobní odvětví, stojí na výši doby. V obuvnictví — nejen u Bati — jsme snad první na světě, naše cukrovarnictví svými metodami je vzorem jiným státům. Také v těžkém průmyslu jsme ledackde hezky daleko, Vítkovice mohou se pochlubiti racionelním hospodařením tepelnou energií, zmechanisováním celých procesů výrobních; Škodovka provedla poměrně nedávno pronikavé změny ve smyslu racionalismu a v našem potravinářském průmyslu je celá řada drobných závodů, do kterých je radostno se podívati. Bohužel, jsou to vše jen výjimky, a neplatí ani pro celá odvětví průmyslová, nýbrž jsou výsledkem pochopení jednotlivcova. Na racionalisaci se u nás hledí dosud s velkou nedůvěrou i na místech nejpovolanějších. Nedávno byly mi sděleny osobou nevšedního rozhledu a vynikajícího postavení námitky proti racionali-

saci zásadního rázu: Amerika má nadbytek levného kapitálu a nedostatek dělnictva, proto zcela v tomto smyslu racionalisuje, t. j. investuje kapitál ve strojích a zmenšuje počet nutného dělnictva. Evropa má však nadbytek dělnictva (stálá nezaměstnanost) a nedostatek kapitálu. Racionalisace je tedy nelogická, protože jen rozmnoží řady nezaměstnaných a zmenší kapitál. — Tento logický řetěz jest nesprávný. Pokud jde o kapitál, je pravda, že Evropa ho má málo. Ale ne tak málo, aby nemohla ho investovati ve výrobě, kde je produktivní, když ho strká miliardy do neproduktivního zbrojení. Pokud jde o dělnictvo, můžeme ukázati na příklad z doby před 100 léty: Tehdy se také tvrdilo, že železnice — t. j. racionalisace dopravy — zničí armádu vozků, hostinských, povozníků . . . Kolik armád úředníků, zřízenců, dělníků, hostinských však vzniklo uskutečněním železnic? Co značí racionalisace? Značí levnou, ekonomickou výrobu. Značí zlevnění zboží. Značí rozšíření jeho spotřeby. Poslechnouti rady a přenechati racionalisaci Americe, značí přenechati jí volné pole v soutěži. Dva příklady: v automobilech racionoval výrobu Ford — Amerika ovládla za pár let světový trh. V botách racionoval výrobu Baťa — Československo, které bylo před čtyřmi lety se svým vývozem asi 2 milionů párů na čtvrtém místě, stojí dnes na prvém, před Anglií, která vyváží 12 milionů párů. — Nezbývá, než míti za to, že racionalisace je jedním z hlavních problémů našeho hospodářství. Ekonomisace nejen ve výrobě, ale také v administrativě — soukromé i státní — je příkazem doby. Ostatně stačí poukázati k tomu, že Německo dávno a s úspěchem racionalisaci provádí, že se tam stala heslem dne. Pro nás je příklad Německa nejen příkazem, ale také výstrahou! Jdou-li dva po jedné cestě, musí jíti stejným krokem. Předhoněn bude nejen ten, kdo půjde nazpět, ale také ten, kdo se zastaví!

Národohospodář se nemůže pouštěti do tak ožehavé politické otázky, jako je otázka ekonomisace našeho politického života. Pro něj zůstává skutečností, se kterou musí počítati, že naše veřejná správa je úžasně drahá, že máme státní podniky, spravované celými ministerstvy, že máme těchto ministerstev zbytečně mnoho, protože větší státy vystačí s menším počtem, že máme tak zbyrokratisovaný aparát úřadů, že musí projíti desíti instancemi věc, kterou jinde vyřizuje sluha. Opět příklad: máte na autu špatně upraveno číslo. Co by udělal americký strážník, kdyby to zjistil? Zastavil by vás a řekl: Pane — číslo musí být upraveno takhle — a ne tak, jak je máte vy! Byl by jste pokutován, spravte to! Až vás po druhé uvidím, ať je to v pořádku. — Čímž by to také bylo v pořádku. Ale náš úřad? Strážník si vás zapíše, oznámí to. Napíše vám úřad to, co by řekl v Americe strážník rovnou? Ne. Úřad si vás pozve, zrovna jako by jste měl dopoledne čas jen pro něj. Pak někdo vyhledá akta, přečte vám nařízení, podepíšete něco a můžete jít. Kolik úředníků se zabývalo vaším číslem! Kolik papíru se popsalo! Kolik času — vašeho i úředního — se pro nic za nic vyplýtvalo! Sebrati všechny úřední nemožnosti naší administrativy bylo by opravdu zábavné. Sám bych mohl posloužiti veletucty příkladů. — Tedy administrativa — další bod diskuse o hospodářském programu.

Konference, která se otázkou výrobního plánu bude zabývati, má-li býti plodná, musí přijíti s konkretními návrhy, jejichž schválení znamenalo by jejich provedení. Takovým návrhem musí býti výzva k Státnímu úřadu statistickému, aby neodkladně přikročil k zjištění výrobních dat a výzva k min. financí, aby tomuto účelu věnovalo příslušnou částku v rozpočtu. Výzva k min. železnic, aby neodkladně snížilo dopravní sazby na uhlí a koks a provedlo reformu nákladního tarifu. Výzva k min. pošt, aby ustoupilo od svého způsobu krytí investic z běžného rozpočtu. Utvoření komise ze zástupců (teoretiků i praktiků) všech oborů výroby, aby zjišťovaly ztráty v průmyslu, aby tak bylo možno zjistiti, kde v prvé řadě je nutná náprava a kde možno ekonomisovati bez investic! Ministerstvo financí musí povolit daňové úlevy průmyslu, který investuje za účelem racionalisace, nesmí brániti dovozu strojů a nesmí uvalovati obratovou daň na koncentrované podniky. Normalisace nesmí býti přenechána dobré vůli několika pánů, nýbrž chráněna sankcí zákona, jako v S. S. S. R. nebo v Italii. — S bankami je ovšem kříž. Národní banka na jejich sazby dosud nemůže, tu má pan dr. Preiss v kapse: ministr financí sice má možnost zadupati, ale je otázka, zda se na Příkopech leknou. Nezbývá, než věřiti ve zdravý obchodní smysl bankovních magnátů, kteří jsou také průmyslovými magnáty a doufati, že uznají, že je stejné, vydělávají-li na skvěle prosperujících bankách a udýchaném průmyslu nebo na dobře prosperujícím průmyslu a . . . Ale ne! Banky se tak brzy neudýchají a i když sníží svoje debetní sazby a přizpůsobí trochu svoje filiálkové hospodářství, nepůjdou ještě k Prašné bráně žebrat. A při tom prosperita celého hospodářství půjde i bankám k duhu, třebaže v jiné opět formě.

Ale stanoviti hospodářský plán, což značí stanoviti hranice naší obchodní i finanční politiky vnitřní i zahraniční, nelze dříve, dokud nebudeme znáti všech předpokladů, o nichž výše učiněna byla zmínka. Konečně nelze zapomenouti, že takový plán má i svoje hranice. Musí býti dosti pružný, aby vyhověl všem možnostem politickým. Nesmí v něm býti spatřována maršruta, nýbrž může to být jen souhrn směrnic, vyplývajících ze zcela přesně zjištěných předpokladů. A protože takovýto plán není pro příští rok, nýbrž pro celá desítiletí a protože v těchto desítiletích ti, kdo jsou dnes u vesla, mohou se ocitnouti v podpalubí nebo i docela zmizeti přes palubu, je nutno, nemá-li býti konána práce příštipkářská, aby na plánu pracovali všichni, tak, aby nebyl dílem jedné skupiny, nýbrž všech, nejen dílem jednoho národa, nýbrž celého státu, všech těch, jimž záleží na Československé republice a jejím zdaru. Všechny složky státu měly by býti zmobilisovány k této velké práci, jíž v čele musí státi někdo dosti silný, kdo by bez ohledu napravo i nalevo dovedl býti objektivní.

LITERATURA A UMĚNÍ

Problém lásky a manželství v anglickém románu.

(Gilbert Frankau.)

Chtěl jsem referovat o Frankauově románě »Bruntonová«, ale při tom jsem si uvědomil, že Frankau u nás je málo znám, snad vůbec neznám; podíval jsem

se do několika anglických, francouzských i německých dějin soudobé anglické literatury a ani tam nenalézám o něm zmínky. Proto o něm podávám úplnější referát a seznam jeho děl.

Narodiv se 1884, prodělal světovou válku, byl raněn a povýšen na kapitána; než se chopil péra, byl v obchodě svého otce, v letech 1912—1914 cestoval kolem světa. Znalost cizích krajů a zejména anglických kolonií jeví se v jeho verších i románech. Prvé jeho práce byly verše, ale již v nich se jeví nadání k románové synthesi: »Jeden z nás« (1912) je napodobením Byronova »Don Juana« a podává obraz moderního, bezstarostného světáka, jejž na konec zachraňuje slušná venkovská dívka, do které se zamiluje. V »Tid' Apa« (1914) máme z Orientu úplný pendant k Macharově »Magdaleně«. »Město ohně« (1917) a »Soud Walhally« (1918) podávají básně vojenské a válečné. Frankau přijímá válku jako vlasteneckou povinnost, ale je dalek všeho šovinismu a falešného heroismu; výtečná v tom ohledu a zároveň silná sebeironie je v básni »Druhá strana«: major Average (tedy »průměrný« anglický důstojník) děkuje za sbírku válečných básní, které mu poslal jeho bývalý důstojník, ale durdí se nad zbytečným mluvením a žvastem o věci, která se slušnému člověku rozumí sama sebou . . .

Seznam Frankauových románů v chronologickém pořádku je tento: 1917 (»Žena na obzoru«), 1919 (»P. Jackson, tabáčník«), 1921 (»Semena okouzlení«), 1922 (»Milostná historie A. B.«), 1923 (»Muži, dívky a hořčice«), 1925 (»Život a vřes«), 1926 (»Masterson«).

Mimo to napsal se svou ženou dramatický pokus »Dětské srdce«. Nejrozšířenější knihou je »Peter Jackson«, měla nejvíc vydání.

Verše Frankauovy jsou v nových volných rytmech a oplývají bravurně raženými slovy; také v románech se shledáváme se stejným úsilím slohovým. V »Jeden z nás« se podává zejména satira nejen obsahem, nýbrž také formou, a Frankau dovede si dělat žerty z celého světa, sebe nevyjímaje.

Román »Aliette Bruntonové« vyšel roku 1922, ale od té doby vychází vydání za vydáním; a protože je pro autora charakteristický, referuji o něm na prvním místě.

Fabule je stručná: Aliette je žena Hectora Bruntona, dost známého londýnského právníka. Aliette žije s mužem pod jednou střechou, ale již léta nemají nic společného; stal se jí nečistým, když poznala, že ji delší dobu podváděl s maitressou. Hector má kolegu Ronalda Cavendishe, slušného, ale nikterak ne vynikajícího, aspoň ne slaveného právníka. Aliette a Ronnie se příležitostně poznají, u obou vznikne láska na prvý pohled; potlačují z mravních pochybností svůj cit, ale marně, vyznají si lásku a nakonec odejdou spolu z Londýna na venek.

Frankau podává psychologii a sociologii toho těžkého mravního rozhodnutí. Londýn má zase nový skandál; známí Ronnieho a Alietty, také vlastní rodina se jich vzdalují a vzdávají, a především je uražen Hector Brunton. Celý Londýn věděl, že byl své ženě nevěrný, ale to celému Londýnu nevadilo, aby se nyní postavil na jeho stranu proti Aliette, která rozvázala své manželství veřejně a odkrytě, ovšem jen de facto, neboť právně nemohla pro odpor svého muže, mstícího se takto na ní a na Ronaldovi tím, že nepodával žaloby na rozvod. Několik lidí však zůstává milencům-manželům věrno; v prvé řadě matka Ronnieho: byla sice s počátku také zaražena a proti Aliette zaujata, ale přesvědčila se o jejím charakteru a čistotě, a tak láska k synovi vítězí nad názory a zvyky církevně ustálenými. Váží to tím více, že slavná spisovatelka byla napsala skvělou essay proti rozvodu. Také mladší sestra Aliettina zůstává věrna, starší sestry a rodiče jsou proti ní. Také otec Hectora, starý žoviální admirál, neschvaluje postup svého syna, odsuzuje jeho negentlemanství a cituje proti němu jeho vlastní výrok z nedávného rozvodového procesu, že manželstvím žena nestává se mužovým majetkem. Ronald jako právník a obhájce brzy ztrácí práci, klienti odpadají a právníci ho nepodporují. Jen jedna firma je tak dalece slušná, že mu dává nepříjemné případy; na př. hájení ženy, obžalované z vraždy mužovy. Hector v procese zastupuje stát a snaží se celému procesu dát tendenci proti Ronaldovi. Ale Ronnie skvěle obhájil ženu, dokázav, že zastřelila muže v obraně, a vyvrátiv předivo lží, kterým její čin byl opředen. Hector utrpí porážku, žalovaná žena byla osvobozena. Brzy po procesu matka Ronaldova umírá na souchotiny, které před synem tajívala. Na smrtelném loži dopsala apologii svého syna a v závěti určila peníze na vydání spisu a pro Aliette. Aliette spálí v návalu rozčilení závěť matčinu. Nechce veřejně pokořovat svého bývalého muže, ne z lásky, nýbrž z pocitu slušnosti — odplácí neslušnost slušností. S admirálem jde k Hectorovi a dosáhne na něm, že jí konečně slibuje brzké zákonné propuštění. Historie končí narozením Ronaldova syna.

Jak vidno, román je dost obyčejný, jeho problém je a byl často přetřásán. Vzpomínám namátkou z Deepingova »Sorella« postavy Molly neb na Keablovu Annu; ze starších Wellsova Anna Veronika patří do této kategorie moderních románů. Ovšem je rozdíl mezi provedením idee u Frankaua a jmenovaných spisovatelů: kdežto u těchto ženy jsou, jak se říká, moderní, Aliette moderní není. To Frankau výslovně podškrtává. Aliette chce mít děti, chce být matkou a hledá jen manželské štěstí; není nikterak emancipovanou bojovnicí za práva nebo domnělá práva žen, je zbožná a chodí do kostela — vůbec je, jak Frankau říkává, nemoderní. A nemoderní je také Ronnie. Tím účinnější je však kritika farizejského strachu před t. zv. skandálem. Frankau v jiných svých románech podává typy žen vysloveně moderní, tak zejména v »Život a vřes« a v »Masterson«. Tyto moderní ženy jsou pravým opakem Alietty, jsou více méně revoluční, baží po svobodě až nevázanosti, nechtějí mít děti a vědí, jak jich nemít atd.

Mravní problém, jejž Frankau řeší, zní: může láska, láska skutečná, láska pravá být někdy neoprávněna? V daném případě máme manželství dvou lidí, kteří se sice vzali z lásky, ale kteří se brzy sobě úplně odcizili. Muž svou nevěrností ztratil ženu nadobro, třebaže, když propustil maitressu, po ní toužil. Aliette však pro takovou lásku, jak ji pohrdlivě zove medicinskou, nemá porozumění. Muž, k tomu ještě právník na slovo vzatý, udržuje si zákonnou moc nad svou manželkou, ačkoliv už nic nemají společného. Nad to: manželství je bezdětné! Tedy otázka: je láska Aliettina a Ronaldova mravně nepřípustná? Odpověď zní: Rozvod v takovém případě je oprávněn, je mravnější než nucené spolužití pro forma. Autor připisuje svoji povídku »o ženské statečnosti své ženě a spolupracov-

nici ve vší lásce a veliké úctě«: takto velmi účinně charakterisuje smysl románu a své nazírání.

Vlastní předmět Frankauovy tvorby je poválečná Anglie, analyse a kritika soudobých poměrů. Jestliže ho v prvé řadě zajímá otázka manželství a lásky, není tím řečeno, že utkvívá na thématě abstraktně. Formuluje problém pro různé společenské poměry a demonstruje svou thesi na různých charakterech. Uvedl jsem román »Život a vřes« a »Masterson« (»Masterson« má podtitul: »A Story of an English Gentleman«). Erica patří k nejvyšším kruhům londýnské inteligence, je umělec-karikaturista a získá si svou dovedností veliké jméno a ovšem i veliké příjmy. A tuto inteligentku svádí nejproslulejší anglický spisovatel North, starší už pán a ženatý, oslavující ve svých románech moderní ženu a lásku. Podaří se mu mladou nezkušenou Ericu poplést a byla by se již stala jeho obětí, kdyby se v rozhodné chvíli nebyla na jeviště dostavila nešťastná žena Northova. Anglické publikum jistě ve figuře Northa bude hledat významného spisovatele soudobého, nám stačí, upozorníme-li, že v »Erice« celé prostředí je jiné nežli v Bruntonové; tu svět právnický, vysoká aristokracie, peněžníci — tam umělci, spisovatelé, umělecká bohéma a ovšem také styky s peněžníky. A opět jiné prostředí máme v »Mastersonu«: jak podtitul svědčí, máme zde průměrného, slušného anglického gentlemana: zamiluje se do Ireny, krasavice ze starého, ale nebohatého rodu, toužící po bohatství a požitcích — Irena se mu brzy stává nevěrnou atd., je nešťastný a zahořklý, až ho Mary, krásný charakter, ale žena opět docela nemoderní, vrací plodnému filantropickému životu. Masterson zdědil po otci miliony a neví, co s nimi: vystoupil jako kandidát do parlamentu proti kandidátu Labour Party a propadl. Frankau v otázce socialismu není dost doma; často jej karikuje, ovšem nešetří také své »společnosti«. »The Seeds of Enchantment«, fantastické dobrodružství na Dálném Východě, je celý věnován socialismu, komunismu a internacionalismu a jejich vyvrácení, svědčící více o autorově umělecké dovednosti než pronikavé sociální filosofii. Zde i jinde dostává se čtenáři zajímavých charakteristik různých národů.

Jako kuriosum budiž uvedeno, že v »Erice« se vyskytuje československý essayista pod jménem Cocu-Hara, autor však neví, přišel-li z Vídně nebo z Prahy. Také si není jist, není-li Španěl, a jeho přípitek, zdá se mu, je podle úsudku společnosti ve francouzštině. Frankau takto persifluje spisovatelské a umělecké celebrity à la North, podporující ke své vlastní slávě internacionalism umělecký.

Ještě slovo o románě »Peter Jackson« s podtitulem »román ze života manželského«. Obyčejně se romány milostné odehrávají v době před manželstvím; Frankau podává román muže a ženy, kteří jsou již několik let svoji. Mají dvě děti, děvčátka. Petr je obchodník s doutníky, má sice slušné vzdělání, ale podle tradice rodiny věnuje se s chutí obchodu a prospívá. Žena z mužovy energie nemá víc než pohodlí, zabezpečené penězi. Život manželský je jednotvárný a bezživotný. Patricia není a nemůže být Petrovi opravdovou družkou, spolupracovnicí.

Vypukne světová válka. S počátku Petr, jak mnozí, jde za svým obchodem, ale znepokojuje ho, že brzy ten nebo onen známý jde do armády. Po dlouhém váhání, přemýšlení a uspořádání obchodu rozhodne se jít proti Němcům. Má na ně také pivku z obchodu. Patricia vidouc toto rozhodnutí, vidí charakter mužův v docela jiném světle, a než se nadála, zamilovala se do svého muže. Petr se stal dobrým vojákem, mají ho rádi; obchodu se nedaří, až konečně je nucen jej prodat. Důchody rodinné redukují se tím z 3.000 £ na 600 £. Petr je nešťastný, vidí v tom pohromu a svou neschopnost, a stydí se před ženou, ačkoliv tato prostý život, k němuž je teď nucena, vlastně vítala. Petr při nástupu u Loos je raněn a nervově rozrušen; musí domů a nese nemile, že je na obtíž ženě. Ale žena ho miluje tím více a více a na konec i Petr pochopí svou ženu a zamiluje se do ní také. Jsou úplně šťastni — oba jsou změněni, změnila je válka a ještě více láska.

V románě se nám podává popis mobilisace a pochod války. Frankau mnohé kritisuje, mnohé se mu nelíbí, ale nikoliv z nějaké škodolibosti a posuzovačnosti, nýbrž z opravdového teplého vlastenectví. Frankau líčí Petra nikoliv jako reka, nýbrž jako obyčejného, slušného Angličana. Román končí slavnostní večeří v den příměří slovy: »Naši prostí vojáci — Bůh jim požehnej, naši znamenití, znamenití vojáci!« *B. L.*

J. Margólis:

Budoucnost kinematografie.

1.

Fotogenii, t. j. živel zrozený kinoaparátem, možno pokládati za vynález, rovnající se svým významem objevení zákona perspektivity. Kinematograf dociluje takového zhuštění, resp. zředění děje (zrychlení resp. zpomalení děje), jaké jest nemožné v hranicích skutečnosti nebo divadelního jeviště. Následkem toho kinematograf nám zjevuje zvláštní pohybové smysly, které dosud ležely za prahem našeho vědomí. Pomocí kinematografie konáme výlet v čtvrtý rozměr jako H. Wells ve svém »Stroji času« a zachycujeme zjevy nepřístupné našemu neozbrojenému vědomí, jako je očim velká vzdálenost bez dalekohledu, uším slabé zvuky bez mikrofonu. Zpomalený film ku příkladu dává nám možnost se vší přesností rozlišovati jednotlivé polohy koně ve cvalu, klusu, pohyby tanečnic, akrobatů, let dělové koule. Na druhé straně ve Fairbanksových filmech všechny složky děje: triky sportovně-mechanické, změna situace, rozhodnutí a čin kmitají se v silně zrychleném tempu, takže bylo by možno totéž množství děje pohodlně rozvrhnouti na celé dny.

2.

Svět pohybu, tvarů, světla a stínu, přetvořený kinoaparátem a režisérským uměním, jest jiný než skutečnost. Fotografický aparát — jak známo — detailněji zachycuje zjevy než pouhé oko. Často skutečnost, ku př. obraz pouště nebo dekorace pouště, nijak nepůsobí na diváka, kdežto táž věc, je-li zfilmována, působí. Nemyslíme, že by ku př. člověk, nebe, moře, poušť zdáli se ve filmu něčím významnějším než ve skutečnosti, jisto je však, že na tvůrčích schopnostech režiséra závisí seskupení určitých nálad a vyzdvižení některých obyčejně nepozorovatelných detailů. Zde přichází v úvahu úhel, pod kterým se film natáčel, správné osvětlení, umělecká hodnota zfilmované látky. Z toho následuje, že skutečným umělcem kina, pracujícím s fotogenickou

hmotou jako hudebník se zvukem a malíř s barvami, jest jedině filmový režisér. Hra filmových herců, práce dekoratérů, literátů, scénistů není specificky kinematografickým děním. Jest to režisér, který myslí na to, jak přetvořiti libreto, hercovy výkony, dekorace ve filmovém ději.

3.

Známé jsou hlavní triky, pomocí kterých fotogenie vstupuje do říše fantasie a vyhovuje naší touze po zázracích, po rozšíření těsných mezí reálného bytí. Jsou to clony, vtiskování, zrychlené a zpomalené natáčení, které ohromují diváka proměnami hmoty, viděními, smísením skutečnosti s hallucinacemi, nadměrným zvětšením některých zjevů. Sám pohybový živel, osvobozený od všech přítěží hmotnosti a prostoru, nachází tu svůj dokonalý výraz.

Měnivé kresby, kmitající se na plátně, utvořují celý složitý děj, jako ku př. »dobrodružství kocoura Felixe«, někdy velice vtipné a fantastickými možnostmi neomezené pohádky. V kresbách se uplatňuje obnažený pohybový rytmus.

4.

Dík technickému pokroku filmové výroby možno očekávati téměř úplné osvobození filmu od hmotného prostředí. V rukou režiséra filmové prvky mohou docíliti nevázanosti hudebního živlu, t. j. vytvořiti filmovou symfonii. Každá scéna, každý jednotlivý obraz má míti jen takovou časovou délku, která jí přísluší podle vztahu k celku. Napětí a spád, zrychlení a zpomalení děje (jakési pianissimo, fortissimo, allegro a moderato) mají býti ve filmu doma právě tak jako v hudbě. Zdařilý pokus máme ku př. ve filmu Abela Ganse »Kolo času.« Tam tragedie strojvůdce vzrůstá nejen přičiněním herců, avšak je možno ji sledovati na oduševnělé lokomotivě Lise, na pohybu jejích kol, na jejím smutném zevnějšku a vyhaslém komínu. Ještě přesvědčivější výklad skýtá nám »Křižník Potěmkin«, dílo anonymního ruského režiséra. V tomto filmu hned na začátku na lidech a věcech je možno sledovati pozvolna zrychlující se tempo děje, hrozný rytmus vzrůstající vzpoury, vrcholící napětí před nebezpečím útoku atd. Duševní stav účastníků, jejich měnící se city hněvu, radosti nejistého očekávání, strachu a hrdinství vyjadřují nejen jejich vlastní tváře, ale samotné moře, mlhavé jitro v oděském přístavu truchlí a těší se s nimi. Kola lodního motoru, kmity pístu, hrozivě namířené jícny děl, stoupající ručička tlakoměru, všechno to zpívá lidskou písní.

5.

Z motivů, kterých film dosud plně nevyužil, může se ukázati na Utopie. O budoucnosti na zemi anebo o životě na jiných planetách. Právě zde se může uplatniti fantasie tvarů a pohybu. Zabývá-li se historií, kinematografie nás často uráží nedostatkem smyslu pro historickou skutečnost. V říši utopie ukážeme se asi méně citlivými. Tak obraz života na Marsu v ruském filmu »Aelita« poskytuje zcela zvláštní požitky, které by mohly býti ještě složitějšími a hlubšími, kdyby sem zasáhli velcí Mistři filmu.

Vůbec film může tvůrčím způsobem zasáhnouti tam, kde se jedná o fantasii. Co národové vytvořili v titánských obrazech svých eposů, velké boje, revoluce, stěhování, vítězství nad přírodou, o čem se sní v pohádkách, mythech, legendách — všechno to může kinematografie předvésti zraku.

6.

Ale podmínky nezbytné každé tvůrčí činnosti platí v kinoumění jako v každém jiném oboru. Planý estetismus, suché konstruktivní rozumování nezplodí nám umělecký film budoucnosti. Kapitalistické prostředí filmové výroby, nezbytnost filmu kosmopolitického charakteru, hodícího se pro poměry na druhé straně, všechno to má svůj otravující vliv na kinotvorbu. Přesto taková jména jako David Griffith, Abel Ganse, Söstrom, Cecil de Mille a jiní, takové filmy jako »Zázrak vlků« (francouzský), »Scaramouche« (americký), »Nibelungové« (německý), »Gösta Berling« (švédský), »Křižník Potěmkin« (ruský) ukazují, že i ve filmu lze dělati umění.

Američtí filmoví režiséři již nám ukázali bodrý, životamilovný, vzletný v zámyslech a uskutečněních svět své země. Francouzi ukázali jemný dekorativní vkus, smysl pro historii a pro posu. Švédové nás uvedli v pochmurný, sněžný kraj mlh a přízraků, zasvítili červenými ohni požárů a v kmitavých neurčitých odlescích ukázali opilou, temnou, mystickou tvář severu. Jest možno doufati, že film nám poví ještě více. Vždyť technické možnosti jsou tak skvělé a povaha filmu tak vhodná pro velké skutky.

Ovšem, největší hloubka Hamletových strádání a jeho tragické nečinnosti, nejintimnější duševní boje, všechny přednosti řeči, hry živých herců při tajemné součinnosti diváků, to vše zůstává privilegiem skutečného divadla. Spokojíme se tím, že kinematografie jest, správněji může býti uměním, avšak s úplně jinými úkoly než divadlo.

D O P I S Y

Naši na Slovensku.

I.

Milý pane redaktore,

Vy nejlíp víte, že článek »Naše chyby« psal jsem po mnohém rozmýšlení a po úradě s Vámi. Věděl jsem, že vzbudí bolest; ale byly to důležité důvody, jež vedly mne k přesvědčení, že o věci té musí se psát, nyní i příště.

Případy nejsou anekdotami; a nejsou to věci, jež mně by se nelíbily; nejsem tu já kritikem, ale zdejší společnost, zdejší lidé; a to jsou kritikové chladní, nemilosrdní, všímající si věcí našich po léta, mluvící o nich po léta, píšící o nich a do světa je hlásající po léta — a jen my sami bychom se měli vyhýbat ožehavým těm věcem, jen my sami měli bychom jako pštrosové ukrývat hlavu a bát se pravdě podívati do očí? Konstatování pravdy není zlem; zlem je zlo samo o sobě; jeho odkrytí nemůže je zvětšiti, ale ovšem jedině toto odkrytí může vésti k nápravě.

Že nemáme předností? Jak bych jich neviděl; kdo čte nezaujatě můj článek, pozná moje mínění, — ostatně měl jsem již příležitost psáti o našich dobrých pracovnících, a věřte, vypsat positivní stránky našich lidí vyžadovalo by ne jednoho článku, ale celých knih, člověk by musel vzpomenouti ohromné práce

provedené ve školství, knihovnictví, ve všech oborech kultury, naši lidé udržují slovenské časopisy, knihovny, vědu; hudba, ochotnická divadla, vnášení opravdové demokracie mezi zpanštělou společnost, rodinný život, Sokol, výchova mladé generace k vážné práci — atd. atd. — kdo by toho neviděl?

Ale jsou tu i věci nepříjemné, jsou to rány hnisající; neošetří jich nikdo chirurgickým nožíkem? Budeme je stále zakrývati hadrem mlčení? Upřímně Vám řeknu, považuji celou věc za otázku zdraví a síly národa; zajisté, národ ubohý, umírající, ten nesnese operace, nechme jeho vředy přikryty. Rovněž vy všichni, kteří Čechy pokládáte stále ještě v mentalitě porobených za národ pokulhávající daleko za ostatními, a jiné národy, Maďary, Němce, za »pány« — vy též budete raději, když před »pány« neobjevíme se v rouchu všedním. Ne tak já — mám vysoké ideály o svém národě, vím, že je silný, plný zdraví, mladý a svěží, plný touhy po pravdě, nebojící se — vím, že je to též n á r o d p á n ů, a protože to vím, protože vzpomínám slavné minulosti a toužím po slavné jeho budoucnosti, proto mi nemůže plebejský mrav být něčím, co bych chtěl aby se trpělo, aby rostlo, aby se zahnízdilo; rozumíte mi nyní? U otroka mrav otrocký nekřičí, ale u pána je to nepřípustné, nemožné, u opravdového pána.

Znám dobře příčiny těch běd, a nedivím se, nekáži mravní rozhořčení; vím, tři sta let poroby zkruší i srdce lví, — ale hleďte pozorně: jsme na prahu nového života, jsme volni, tato leta jsou základem naší budoucnosti, teď se tvoří ta linie, jež povede nás k výšinám — budeme-li teď trpěti malichernosti, bude slabá, přeslabá naše opěra, nedocílíme mnoho. — A přece věřím v to pevně: budoucnost — až lidstvo vyřídí věci své vnitřní konstrukce, až urovná zápasy o chléb a existenci — budoucnost náležeti bude bojům o kulturní prvenství; zápasy vedeny budou stoprocentně, bez ztráty energie —; chtěl bych, aby můj národ v bojích těch měl prvé místo. A k tomu nutno již teď klást základy.

My debatujeme mnoho, teoretisujeme; ale ohlédněme se: jsme bez moci. Neradi slýcháváme slovo praktický, prakse; zdá se to našemu uchu vulgárním — ale uvědomme si, že výraz není než označení schopnosti uchopiti pevně o p r a v d o v é společenské, s o c i o l o g i c k é s í l y, jak to umí zejména Němci, židé, Maďaři a všichni ti, kdož stojí nám v cestě, a na něž my j e n nadáváme. O to právě jde: přistoupit již jednou od pouhých slov k skutkům, urvat skutečnou společenskou sílu a jí domoci se moci. Vše, co nám v tom brání, naše vlastní chyby musí, m u s í být pranýřovány, ať to bolí — není pomoci.

A na Slovensku? Kdo nechce, abychom tu vedli, byli předáky, byli učiteli, staršími — jak říkal Kálal — bratry? Ale nedaří se nám, události začínají jíti mimo nás, začínáme být — pracovitými a hodnými sic — jen outsidery, kteří si jen postěžovávají. Takto bychom nesplnili svých vysokých ideálů. Zejména vůdce musí býti bezvadným.

Nuže, foto jsou motivy, jež vedly mne k mému článku; věřím, že se mi porozumí.

A malou poznámku: jméno označující autora článku je pseudonymem, podotýkám proto, by bylo jasně zřejmo, že mi šlo — a jde — jen a jedině o věc, o prospěch našich, o nic jiného.

Vám, milý pane redaktore, děkuji za uveřejnění této mé povšechné a konečné odpovědi na kritiky,

a poroučím se Vám v úctě oddaný

Na Slovensku, 30. VII. 1927.

Dr. A. Šilár.

II.

Vážený pane redaktore!

Článek pana dr. Šilára o chybách našich lidí na Slovensku vyvolal protest pana prof. Loubala, klidný a promyšlený, a protest pana Beránka, zřejmě napsaný v prudkém rozčilení, ostatně doznávaném. Pan Beránek probírá skoro všecky případy — ne však ten nejhezčí, totiž jak ten český přednosta »blbému žroutu grofovi« políbil ruku — a více méně je omlouvá, užívaje k tomu cíli ironické antithese. Přes to uznává, že jednotlivci mohli by na sebe více dbáti.

Nemyslím, že by článek p. dr. Šilára byl býval tak nešťastný. Odpůrce se sotva zaraduje z toho, že si začínáme uvědomovat své chyby. Generalisovat autor článku jistě nechtěl, řádným Čechům na Slovensku vzdal výslovně čest, která jim patří, oni se tedy nemusili ani rmoutit, ani zlobit. Této tendenci jeho článku mohl porozumět každý, kdo chtěl. Byl jsem na Slovensku jen několikráte o dovolené, delší dobu jsem tam nebydlil, a protože zásadně nemluvím o tom, čeho neznám, nechci rozhodovati, jakým dojmem působily ty případy na Slovenský lid a kdo je slovenským lidem. To musí vědět lidé, kteří tam žijí. Ale rozšiřme si téma a promluvme si o širším zjevu. Hrdinové vylíčených případů byli — to snad nikdo nebude popírat — lidé společensky nemožní, i když snad hodní a pilní. A takových lidí je mezi námi Čechy mnoho, doznejme si to. Zda více, či méně, než u jiných národů? Často se tvrdí, že více. Je to chyba, čí není? Podle mého názoru je to chyba. To je ostatně věc sympatie, světového názoru, řekl bych skoro, že nervové soustavy. Takoví neslušní našinci nežijí jen na Slovensku, žijí v celém státě a jezdí i do ciziny. Neholení, špatně oblečení — i boháči — jedí rybu nožem — i když vědí, jak se má jíst — bezohlední, nevrlí a spolu ustrašení, neznalí nejprostších společenských pravidel — ač je těch pravidel tak málo — jsou nešťastni, nenajdou-li v cizině českou hospůdku. V elegantních restauracích mají buď hroznou trému a šeptají si po koutech, nebo křičí, sekýrují a tropí scény. Těžko je ti, nový Čechu, Čechu-Evropane, s takovýmto starým Čechem! Jedeš-li s ním ve vlaku, je s počátku tak milý, srdečný, ochotný, uctivý, samé račte, má tak slovansky dobré oči, je to tak dojemně zlatý člověk u srovnání s těmi upjatými cizinci — ale za dvě hodiny už tě dotěrně chytá za rameno, je nediskretní, neslušný a trapný, div ti nevynadá, a je ti až úzko z jeho bodrého »neblbnou čoéče«. Že má při tom dobré srdce? Inu snad... Ale ty, nový Čechu, přece odejdeš od něho s bolestí v duši a s bolestí v tobolce doplácíš na druhou třídu, abys tam usedl mezi »pokrytecké« a »škrobené« cizince. To není u těch našich lidí demokracie, ten vysoce vážný problém dnešního lidstva, to je pak demokracie, pošetilé mínění, že náš vzkříšený stát jen proto přijal formu republikánskou, aby mohl dáti takřka ústavní sankci všem jejich nezpůsobům. A myslíte, že jsou to dělníci? Ne vždy, naopak velmi často je to leckdo, kdo nad dělníkem ohrnuje nos.

Abych se předem vyhnul každé takové výtce, prohlašuji tu jednou pro vždy, že negeneralisuji a nechci generalisovat. U nás aby to člověk pořád opakoval, nechce-li se rozhodnout pro doživotní mlčení. Vím dobře, že také u jiných národů najdeme nevychovance, dokonce i mezi Francouzi bývají sprostáci, ale procento takových lidí u nás? Je větší nebo menší, než jinde? Inu, statisticky to sčítáno nebylo! A příčiny té neuhlazenosti? Nesporně naše dlouhá politická poroba, provincialismus našeho celého života před převratem. Inteligent a bohatý člověk, kteří měli u nás být nositeli jemného chování, často přecházeli k národnímu odpůrci. Lze trochu pochopit, že zbylí pojali pak nechuť i k té jejich uhlazenosti a házeli po ní

vysoce nešťastným slovem »komedie«. S majetkem nemá slušnost co dělat. Jednak nejsme ani tak chudý národ, jednak i v takové Anglii žijí chudí lidé, a uhlazenost nestojí ani krejcar. Jenže osmiletý syn anglického metaře dostane pohlavek, vstrčí-li nůž do úst, kdežto u nás se leckterý zámožný člověk svléká k obědu div ne do podvlékaček. Nemůžeme se pak divit, že mnozí lidé u nás, i když se dostanou na vysoká místa, bývají po společenské stránce přímo divochy. Proto nechodí do restaurací prvého řádu, ačkoliv by je tam láhev vína nestála více, než jejich deset piv a ačkoliv by na to naprosto nemuseli defraudovat.

Náprava? Snadná. Chtít. A učit děti, doma i ve škole. Vedle školních výkladů o smyslu českých dějin našla by se snad i chvíle pro lekci v držení vidličky, když už to ten ostatní svět žádá. Je nás Čechů škoda. Všecky naše výborné vlastnosti, píle, nadanost, přirozené dobráctví, všecko, čím vynikáme nad Poláky, Rusy, Italy, Jihoslovany a jiné národy, vše to má tu nevýhodu, že to na první pohled na nás nikdo nevidí, kdežto naši neotesanost ano. Opatřme si tedy ještě tu formu, bude to jen v náš prospěch. Nechme už řečí o nestydění za poctivou práci — to se přece rozumí samo sebou — nechme výsměšného slova »nóbl« a buďme každý »noble, v tom smyslu, jak jím může být kdokoli, i nejchudší a nejprostší člověk. Je-li v řádném aristokratu vždy kus demokrata, musí být v řádném demokratu zase kus aristokrata, je-li totiž aristokratismem něco tak samozřejmého a lehkého, jako trochu té uhlazenosti.

Se Slováky se prolínejme, to bylo dobré slovo. Učme je vážnosti a práci a navzájem se od nich učme trošce té společenské »přetvářky«. Buďme novými Čechy, vždyť těch starých Čechů na štěstí rok od roku ubývá. Postupující zjemňování našich mravů se nezastaví ani před nejdojemnějšími tradicemi našich pivnic.

Poroučím se Vám, pane redaktore, s projevem úcty.

V Praze, 29. července 1927. *Dr. F. Holub.*

III.

Vážená redakce!

Názor p. dra Šilara, že vina na překážkách československého dorozumění jest na našich lidech, je správným jen částečně. Pan doktor činí velkou chybu, myslí-li, že neposledním momentem je zde »život našich lidí po stránce společenské, jenž — nic ve zlé — velmi často je hluboko pod úrovní lidí zdejších.« —

Uznáváme nutnost slušného vystupování, ale jsou jiné, hlubší věci, jež vytvářejí styky mezi národy! A jsou to právě otázky hospodářské, politické, kulturní, sociální a náboženské. Chceme-li vážně hledati příčinu zlé krve, nezbývá než hezky upřímně se na tyto otázky podívati! Po těch osmi letech na východě Slovenska jsem přesvědčen, že příčina rozbrojů není ve společenské nedostatečnosti Čechů, ale v tom, že Slováci (ať před — či popřevratoví) přímo brání jakémukoli vlivu českému na život Slovenska a brání i jejich vstupu do slovenských společností (viz Matice Slovenská v Košicích, Slovenská Liga, Slovenské národní kluby atd.!). Slováci se zásadně separatisují, jdou na svoji národnost a na svoje náboženství nedůtklivě žárlivými, poněvadž zaměňují vlivem agitace ľudáckých kněží pojem víry s národností a činí z nich nedotknutelné politické zboží slovenského území!

To však nejsou ještě prvotní příčiny rozkolu. Je nutno vzíti malý, ale ještě v každém kraji Slovenska opakovaný příklad. Po převratu jsme sem přišli, mnozí velice rádi. Ale přes všechny báchorky, jež kolovaly v »historických zemích« o jakémsi panenském a idylickém slovenském ráji, našli jsme valnou většinou jen poušť! Byla snaha zaměstnati Slováky a hlavně slovenskou inteligenci. A co se stalo? Pokud se tato inteligence vůbec přihlásila do práce, nemohli jsme se s ní domluviti, prostě proto, že mluvila jen maďarsky a německy! Učili a naučili jsme taktně a bez urážek tyto lidi mluviti státním jazykem. A co je dnes zajímavé: tito lidé jsou dnes největšími slovenskými vlastenci, což konečně jim nezazlíváme, ale nemohou nám od té doby přijíti na jméno. Proč? Je to fakt, který dosvědčí každý z nás na východě Slovenska. Snad tedy proto, že vlivem zmíněných nedostatků byla tato slovenská inteligence automaticky vyřazena na druhá místa, z nichž se těžko dodnes jednotlivci propracovávají výše. A je to přece přirozené. Ale vznikla z toho určitá a hodně veliká část dnešního nepřátelství Slováků vůči nám. A vznikly z toho ty výtky nám adresované, že jsme si obsadili všechna nejlepší místa soukromých podniků i ve státní službě. Je to výtka svrchovaně nespravedlivá. Ale je zde a vlivem politické demagogie slovenských ľudáků a šovinistů se šíří jako mor i mezi prostým, na věci neúčastněným lidem. A stavši se politickým agitačním prostředkem sklání a bude skláněti váhy československého soužití v náš neprospěch potud, pokud jediný z nás bude pracovati na slovenském území a bude si vědom ceny své práce!

Stejně je tomu s malými obměnami i v otázkách hospodářských, politických a ostatních. Za devět let i popřevratoví Slováci si činí nárok na vliv v kterémkoli oboru práce. Ač jim v tom nikdo nebrání, přece nemohou pochopiti, že to, co promeškali za 9 let vlastní vinou nebo nedostatkem sil a snad nechutí a nedůvěrou v novou státní správu, nemůže jim býti přes noc dáno k disposici! Že autonomie je pro Slovensko dosažitelnou jen po velmi přísné sebevýchově kulturní a politické a po zaručení schopnosti státi se státotvornými (neboť vstup ľudové strany do vlády se jeví dnes zřejmě vším možným, jen ne cílevědomou, důslednou, poctivou a upřímnou konstruktivní politikou!).

Ale patrně brzo pochopili, že my zde jsme již z příkazu vlastního svědomí, jež nám káže přes všechny urážky, přehlížení a nadávání zde zůstati a splniti svoji povinnost do poslední písmeny! A poněvadž tohle pochopili, a že se při naší práci cítí bezpečnými, odtud jejich sebevědomí a stoupání na špičky a to nadávání!

Nemohu se šíře zmíniti o poměru, skutečném poměru slovenského lidu k českému živlu, ani o národnostní otázce specielně, ani o poměru slovenského umění k českému a jistě o mnoha jiných věcech, poněvadž by to vyžadovalo dlouhého psaní. Chtěl bych, aby se o Slovensku a o takových jeho životních otázkách, jako je soužití československé, uvažovalo vždy pokud možno od základů, poctivě a pravdivě!

A bude-li se s obou stran takto nejen psáti a mluviti, ale jednati, pak nebude tak častým případ, uvedený p. B. Müllerem, že »ten Čech na Slovensku je také jen člověk a tak se někdy stane, že při sklenici plzeňského i zahromuje. Neboť by to musil být už mizera chlap, aby se neotřásl, když mu milí bratří za to vše ještě vynadají,« — a nebudou potom ve zlé vykládány ani různé poklesky společenské (společné konečně co výjimky oběma bratrským větvím), poněvadž se naučí i Slováci více si ceniti poctivé práce v hrubé haleně než plachého a neplodného, byť lesklého zevnějšku!

Košice. *F. Šrámek.*

Podpisuje president republiky rozsudky smrti?

Vážená redakce!

Ve veřejnosti mimo odborné kruhy rozšířen jest názor, že president republiky podepisuje rozsudky smrti. Debatuje se pak o tom (viz čís. 28. Přítomnosti), s jakými asi pocity pan president rozsudek podepisuje.

Názor široké veřejnosti, že president republiky podepisuje rozsudky smrti, není správným. Trestní činy a tudíž také činy, na které uveden jest v trestním zákoně trest smrti, soudí jedině soudy a to buď civilní nebo vojenské.

Pro řízení u soudů civilních platí trestní řád ze dne 23./5. 1873 čís. 119 ř. z. Rozsudek smrti může vynésti jedině soud porotní jako nalézací soud anebo v případě suspense porot 6členný senát nebo dále i nejvyšší soud jako soud zrušovací, byla-li proti osvobozujícímu rozsudku podána zmateční stížnost a zrušovací soud může dle stavu spisů ve věci samé rozhodnouti, a konečně stanný soud.

Vynese-li soud porotní rozsudek smrti (což jest v době míru nejčastějším případem), poradí se ihned za přítomnosti stát. zástupce, zda odsouzený jest hoden milosti čili nic, a jaký trest by byl přiměřeným místo trestu smrti, kdyby se mu milosti dostalo. Protokol o tom sepsaný připojí se k spisům, jež v každém případě musejí býti předloženy zrušovacímu soudu (nejvyššímu soudu), tedy i v tom případě, nebyla-li podána zmateční stížnost. Nabude-li odsuzující rozsudek právní moci buď proto, že zmateční stížnost byla zamítnuta nebo že vůbec podána nebyla, připojí soud zrušovací své dobré zdání, jež učiní v sezení neveřejném vyslechna generálního prokuratora, a předloží spisy ministru spravedlnosti.

President republiky jakožto hlava státu má dle § 64 resp. 103 ústavní listiny právo udělovati milost a není snad nejvyšší instancí nad soudy, aby rozsudky řádných soudů potvrzoval. U výkonu tohoto svého práva, udělovati milost, dává si ministrem spravedlnosti předkládati trestní spisy o rozsudku smrti a podle dobrého zdání ve spisech se nacházejícího udílí příp. odsouzenci milost. Prohlásí-li tudíž president republiky, že svého práva uděliti milost použíti nechce, zašlou se spisy zpět k soudu, který rozsudek vynesl a trest smrti se vykoná. V žádném případě tedy nepodepisuje president republiky rozsudek smrti. Trest smrti stanného soudu, proti němuž není opravného prostředku a žádost za milost proti němu podaná kýmkoliv, nemá nikdy odkladného účinku, má se z pravidla vykonati 2 hodiny po vyhlášení rozsudku, v mimořádném případě může se odsouzenému povoliti ještě třetí hodina k přípravě na smrt. V tomto případě tedy nedozví se president republiky úředně zavčas o tom, že rozsudek smrti byl vynesen; má však zajisté právo, aby při takovémto rozsudku milost udělil.

Pro řízení u soudů vojenských platí voj. trestní řád ze dne 5./7. 1912, číslo 130 ř. z., který byl částečně novelován zákonem ze dne 19./12. 1918 čís. 89 sb. z. a n. Rozsudek smrti vynésti může divisní soud, nejvyšší voj. soud, byla-li proti osvobozujícímu rozsudku podána zmateční stížnost, které vyhoví, a může-li dle stavu spisů věci samé rozhodnouti; stanný soud, bylo-li prohlášeno stanné právo a konečně v poli polní válečný soud.

Odsoudí-li divisní soud obžalovaného k trestu smrti a stane-li se rozsudek tento právoplatným, má vojenský zástupce (funkcionář voj. zastupitelství) zaslati spisy nejvyššímu vojenskému soudu se zprávou o důvodech, které svědčí pro nebo proti udělení milosti. (Za Rakouska tak učinil příslušný velitel.) Nejvyšší vojenský soud pak odešle spisy ministerstvu Národní obrany k dalšímu opatření. V případech milosti hodných předkládá spisy panu presidentu s tím, zda chce uděliti milost čili nic. Jest ostatně věcí presidentovou zda bude žádati, aby jemu v každém případě spisy s rozsudkem smrti byly předkládány. V žádném případě však rozsudku nepodepisuje; udělí milost nebo odmítne uděliti milost. Postup v ostatních případech jest analogickým.

Z výše uvedeného jest zřejmo, že jedině soudy jsou oprávněny vynášeti rozsudek smrti, který stává se právoplatným bez podpisu presidentova. Hlava státu má dle ústavy právo udíleti milost a jest značný rozdíl v tom, řekne-li se že president republiky podepsal rozsudek smrti anebo správně, že odmítl uděliti milost. Odpovědnost za rozsudek nese pak soud, nikoliv hlava státu, která jinak neměla na soudní řízení nejmenšího vlivu.

V Moravské Ostravě. *JUDr. Jos. Mrůzek.*

NOVÉ KNIHY

Anita Loos: Muži mají radši blondýnky. Humoristický román. Z angličtiny přeložil J. Webr. Nákl. V. Petra, Praha II., Lützowova 27. Za 14 Kč. Jeden z nejčtenějších románů v Americe.

T. G. Masaryk: V boji za samostatnost. Uspořádal Prokop Maxa. Výbor válečných řečí Masarykových. Za 7·50 Kč. Vydalo Státní nakladatelství, Praha II., Ostrovní 24.

H. Jelínek: Etudes tchéchoslovaques. De la table des matiéres: Le premier traité d'alliance franco-tchéque. Les relations intellectuelles de la France et de la Bohéma. La poesie tchécoslovaque. contemporaine. Le roman de guerre tchécoslovaque. La theatre tchécoslovaque. Etc. Éditions Bossard, Paris.

Vojtěch Elhota: Kytka štovíku, kopřiv a pelyňku. Satirické verše. Nákladem knihovny »Odvaha« v Plzni. Za 10 Kč.

A. Hoffmeister: Hors d'oeuvre. Feuilletony, karikatury epigramy. Z obsahu: Shaw. Chesterton. Anglický klub. Pařížské literární kavárny. Pátečníci. Karikatura. Idealismus honoráře. Lokál generace. Chvála sprostáctví atd. Za 16·50 Kč. Nákl. Storcha-Mariena, Praha-Žižkov, 1307.

Thomas Hardy: Tess z d'Uberwill. (Čistá žena.) Nejslavnější román Hardyho. Přeložil Jos. J. David. Vyšlo jako 4. svazek anglo-americké knihovny »Standard-Library«, již rediguje O. Vočadlo a vydává Storch-Marien, Žižkov, Fibichova 1307. Obsah: Panna. Již ne panna. Obnova. Následek. Žena pyká. Napravený. Splnění. Stran 440 za 48 Kč.

Ladislav Klíma: Vteřina a věčnost. (Filosofické intermezzo.) Z obsahu: Lidská statečnost. Policajtské nátury. Sedění a ležení. Úcta ke stáří. Spěch a dnešní lidstvo. Vředy na českém jazyku. Smiřovačky mezi velmocemi. O tělesné bolesti. Moje filosofická konfese. Za 24 Kč. Nákl. Storcha-Mariena, Praha-Žižkov 1307.

Antonín Sova: Drsná láska. Nové básně. 17. svazek Sebraných spisů A. Sovy. Nákl. Storcha-Mariena, Praha-Žižkov 1307. Stran 140 za 22·50 Kč.

Jean Giraudoux: Siegfried a Limuzinsko. Román jednoho z hlavních autorů mladé Francie. Přeložila Růžena Thonová. Nákl. Storcha-Mariena, Praha-Žižkov 1307. Za 24 Kč.

Jaromír Novák: Prostitutky — jak žijí — milují — a umírají. Z obsahu: Prostitutky a jejich svět. Bar. Music-hall. Apači. Z vypravování pražské girl. Z deníku bardámy. — S reprodukcemi obrazů Feliciena Ropse. Nákl. R. Rejmana v Praze.

Louis Hémon: Hra na slepou bábu. Román z londýnských předměstí. Nový překlad z autora »Marie Chapdelainové«. Obálka Jos. Čapka. Přeložil O. J. Hradecký. Stran 140 za 18 Kč. Nákl. Storcha-Mariena, Žižkov, Fibichova 1307.